

**JEZIK IN
SLOVSTVO**

letnik XX — leto 1974/75 — št. 4

Jezik in slovstvo

Letnik XX, številka 4

Ljubljana, januar 1974/75

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 številčk)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Matjaž Kmecl, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Berta Golob (metodika), Breda Pogorelec (jezikoslovje), Matjaž Kmecl in Jože Koruza (slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik Ivo Graul

Tiska Aero, kemična, grafična in papirna industrija Celje

Opremila inž. arh. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 50100-678-45015

Letna naročnina 48.— din, polletna 24.— din, posamezna številka 6.— din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, 24.— din

Za tujino celoletna naročnina 100.— din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Po mnenju Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto, Ljubljana, št. 421-1/72 z dne 10. 1. 1973, je revija Jezik in slovstvo oproščena prometnega davka

Revijo gmotno podpira Kulturna skupnost SRS, razliko med polno in znižano ceno za dijake in študente pa krije Republiška izobraževalna skupnost SRS

Vsebina četrte številke

Razprave in članki

- 81 *Franc Žagar* Učenje in urjenje pravopisa v osnovni šoli
- 90 *Jaromir Pich* O vlogi besedne umetnosti v vzgojnem procesu
- 96 *Jože Štirer* Slavistična ekskurzija po škofjeloškem področju
- 99 *Jože Toporišič* Beseda o Brezniku
- 103 *Stane Suhadolnik* Ob smrti prof. Pavla Kalana

Zapiski, ocene in poročila

- 104 *Vilko Novak* Madžarske izposojenke v prekmurščini
- 105 *Niko Rupel* Linhartova soba v Radovljici
- 107 *Matej Rode* Balgarski ezik i literatura
- 107 *F. J.* Koliko tedenskih ur za materinščino?

Vprašali ste

- 108 *Meta Rainer* Zmotna radijska informacija o MÉRIMÉEJU
- 109 *J. K.* Odgovor
- 110 Sklepi Slavističnega društva Slovenije na občnem zboru 29. 9. 1974
- 111 Izjava solidarnosti koroškim Slovencem v Avstriji
- 111 Izjava SDS o položaju slovenske manjšine v Italiji
- 112 Zapisnik 1. seje časopisnega sveta JiS
- 4/3 X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture
- 4/4 V oceno smo prejeli

Franc Žagar

Pedagoška akademija v Ljubljani

UČENJE IN URJENJE PRAVOPISA V OSNOVNI ŠOLI

Znano je, da so med govornim in pisnim jezikom številne razlike. Prva razlika je nastala že pri privzemanju latinskih črk za zapisovanje slovenskih fonemov: slovenščina ima osem samoglasnikov, zapisujemo jih pa samo s petimi črkami. Druga razlika nastaja zaradi postopnega spreminjanja izgovora. Še danes pišemo l na mestih, kjer je Primož Trubar govoril velarni l, čeprav že zdavnaj govorimo dvoustnični ŷ. Še vedno pišemo mnoge samoglasnike, ki jih celo v dokaj skrbnem govoru izpuščamo (*tekel, zajec*). Tretja razlika nastaja zaradi upoštevanja etimologije pri zapisovanju. Pri tem smo pogosto nedosledni: tako je npr. pri zapisovanju besed *lišček, sinica, zajtrk* zabrisano izvajanje od besed *lisa, sinji, jutro*, medtem ko je pri zapisovanju besed *ljudstvo, petdeset, svatba* izvor besede poudarjen. Presledki med pisanimi besedami in z ločili zaznamovanimi premori se slabo krijejo z resnično govornimi premori. Tudi velike začetnice, zlasti velike začetnice pri lastnih imenih, so nekaj takega, kar ne ustreza ničemer v govoru. Pisni jezik torej ni istoveten z vsakdanjim govornim jezikom; njegova dobra lastnost pa je, da je dolga razdobja nespremenjen in v več pokrajinah enak. V starejšem času so pisci jemali za vzor pravopis svetega pisma, v današnjem stoletju pa je pravopisna enotnost zagotovljena s pravili in s slovarjem v posebnem priročniku. Razlika med pisavo in izgovorjavo je pri nekaterih narodih zelo velika, pri Slovencih ni ravno posebno velika. Gotovo se več kot 90 % besed piše tako, kot se izgovarja.

Stari rod, ki je že obvladal pravopis, ne mara pravopisnih novotarij; mladi rod, ki se pravopisa šele uči, pa dostikrat nasprotuje zapletenim pravopisnim navadam. Razlike med govornim in pisnim jezikom povzročajo v šolah hude težave. Če so že težnje po pravopisni reformi navadno brezuspešne, je gotovo naloga nas, učiteljev, da iščemo vsaj čim bolj učinkovite metode za učenje pravopisa. Pri Slovencih je metodika pravopisa na žalost še zelo nerazvita, zato bi se za začetek svojih razmišljanj oprli na pravopisne metodike drugih evropskih narodov. Metodiki razpravljajo zlasti o vlogi akustične, motorične, vizualne in miselne komponente pri osvajanju pravopisa. Nemci in Angleži so prešli od črkovanja in glaskovanja k vizualnemu osvajanju fiziognomije besed. Najbrž je pri njihovi izredno veliki razliki med pisavo in izgovorom (*npr. angl. blood [blʌd], run [rʌn], wonder [wʌndə]; car [kɑ:], heart [hɑ:t]*) res racionalnejša zapomnitev celih besed kot pa fiksacija akustičnih razčlenitev besed. Rusi odklanjajo mehanično učenje pravopisa in se zavzemajo za zavestno prisvajanje: učenec mora npr. doumeti, da je v nedoločniku mehki znak, v 3. osebi ednine ga pa ni (*govorit' — govoriti; govorit — govori*). Tudi Francozi ne morejo brez slovnice otrok naučiti pisati 3. osebe ednine in 3. osebe množine (*il chante, ils chantent [išat]*). Srbohrvatski metodiki pa opozarjajo na akustične, pravorečne rešitve pravopisnih problemov: učenci se morajo najprej naučiti dobro izgo-

varjati mehka glasova č in d (*mičemo — gibljemo, mi čemo — bomo; džak — vreča, dak — dijak*), nato pa ju zapisujejo. Iz teh primerov se vidi, da Slovenci ne moremo enostavno prevzeti kake tuje pravopisne metodike, ampak se moramo ozirati na svoje pravopisne probleme.

Oglejmo si sedaj konkretno poučevanje pravopisa v nižjih in višjih razredih naše osnovne šole. V nižjih razredih dobivajo učenci svoja prva pravopisna znanja vzporedno z opismenjevanjem in branjem, v višjih razredih pa dobivajo razumsko utemeljitev pravopisa in spoznavajo čedalje več nadrobnosti vzporedno z jezikovnim poukom.

Po novejšem kompleksnem pisalno bralnem postopku se naši učenci zelo hitro naučijo črk in se lotevajo pisanja. Takole je sporočilo otroka, ki se je s slikovno stavnico sam naučil pisati:

MAMA JASEM PRITETI TEII ANJAJEPA USPREJEMNICI SPI KRJEZSPANANAMIZI USPREJEMNICI STADVEPISMI

To pisemce dobro kaže pravopisne probleme v času začetnega opismenjevanja negotovo razmejevanje med besedami (*JASEM*), slabo razlikovanje glasov (*TEII*), vokalna redukcija, ki je v pisavi še posebno močna, ker nimamo posebne črke za polglasnik (*KRJEZSPANAN*), neupoštevanje razlike med izgovorom in pisavo (*U/V*). Ta otrok je bil presenetljivo dobro vzgojen v knjižnem jeziku, saj je rabil pravilno dvojino (*DVE PISMI*, ne dva pisma).

Hitro opismenjevanje navdušuje male učence in pri njih vzbuja vtis, da so se že veliko naučili; obstaja pa nevarnost, da se vkoreninijo napačne pravopisne navade. Tako je pri začetnem opismenjevanju potrebna postopnost in stalna kontrola pisмениh izdelkov. Učitelji morajo učence privajati na razločen, pravilen izgovor in rabo knjižnih besed in oblik. Pred zapisom naj učenci besede in črke materializirajo s ploščicami in biserčki ali s črtami in pikami, npr.: JANKO JE TU. Kasneje lahko pred pisanjem štejejo besede. Zaznavanje glasov se ostri z navajanjem besed v fonološki opoziciji: *IVO, IVA; KUŽA, LUŽA; KOSA, KOZA*. Mej med nenaglašenimi in naglašenimi besedami se naj učenci ne učijo s kakšnimi nenaravnimi glasovnimi premori, ampak s spreminjanjem besednega reda ali z vstavljanjem novih besed: *JE JANKO TU? JE ANKA V NAŠI SPREJEMNICI?* Tudi besedila s sličicami v stavkih učence opozarjajo na pomensko samostojnost besed.

Učenci v začetku pišejo predvsem lahko izgovorljive fonetične besede (besede, pri katerih se ujemata izgovarjava in pisava) npr.: *MAMA, ATA, JANKO, ANKA, ŠOLA, HIŠA, DREVO*. Polagoma pa prehajajo tudi na besede, pri katerih se pisava in izgovarjava razlikujeta. Takšne besede je najbolje urediti v skupine, npr.: *POLH, POLŽ, VOLK, ŽOLNA; OVCA, LASTOVKA, POSTOVKA*. Tudi besede, pri katerih se razlikujeta knjižni in narečni izgovor, urejamo v skupine: *KLJUČ, MRAVLJA, ZEMLJA, ŽEMLJA; COKLE, KROGLA, ŠKATLA, TABLA*.

Mnogo pravih ortogramov lahko učenci doženejo tako, da s pregibanjem besede ali s preprosto etimologijo spravijo problematični soglasnik v položaj pred samoglasnikom:

golob [golop]	golobi
medved [medvet]	medvedi
vol [voɥ]	voli
lev [leɥ]	levi
konj [kon']	konji
metulj [metul']	metulji
zvezki [zveski]	zvezek
risba [rizba]	risanje
podpis [potpis]	spodaj napisano

Posamezne nefonetične besede so tako izolirane, da se je treba z njimi ukvarjati posebej, npr.:

domov (učenci pišejo hiperkorektno: *domol*)
kdo, kdaj (učenci pišejo fonetično: *gdo, gdaj*)
rdeč, rjav, rumen
usesti se, uleči se, vstati

Pomagamo lahko z mnemotehničnimi opozorili, npr.: usedamo, ulegamo se v kot U zaobljene fotelje ali kavče, ravne črte črke V pri vstati pa pomenijo gibanje navzgor. Starejši učenci so dovzetni tudi za etimološka pojasnila: domov je sorodno z mestnikom domu; kdo, kdaj je sorodno s koga, kadar; rumen je nastalo iz ruda, vstati pa iz vz-stati.

Že v nižjih razredih se je treba ukvarjati s problemi stavčnega pravopisa. Za te učence so značilne stavčne verige, npr.:

Jaz sem iz testa naredil bunkico in sem nataknil na trnek in sem vrgel v lužo in je začela cukati in je zamašek notri šel in sem ven vrgel in je bila riba.

Pri razbijanju stavčnih verig pomagamo učencem z vprašanji: *Kaj se je zgodilo najprej? Kaj se je zgodilo potem?* Obenem jih opozarjamo na padanje glasu ob zaključku povednih stavkov in na grafično oddeljevanje stavkov z veliko začetnico in s piko. V pravopisnem pogledu so torej za učence enostavnejša vprašanja in odgovori kot spisi, pa tudi stavki z različnimi osebki kot stavki, ki se nanašajo na isti osebek. Za zapisovanje so lahki takšne pogovori: *Kako se oglašča pes? Pes laja. Kako se oglašča mačka? Mačka mijavka. Kako se oglašča petelin? Petelin kikirika.*

Ko pridejo učenci iz nižjih razredov osnovne šole v višje, so pravopisno že zdi-ferencirani. Posamezni učenci pišejo že brez težjih pravopisnih napak; večina učencev dela napake, dostikrat bolj iz površnosti kot iz neznanja; v vsakem razredu pa je tudi kak učenec z lažjimi ali težjimi bralnimi in pisalnimi motnjami. Takle je primer v pravopisnem pogledu nadpovprečnega, povprečnega in podpovprečnega sestavka v petem razredu osnovne šole:

Ko sem bila stara deset let, sem dobila papagaja. Dala sem mu ime Kiki. Vsak dan sem ga učila govoriti. Kmalu je znal šteti do deset in reči dober dan in Kiki.

Na mizi je bila okroglja skleda, v njej je bil zelen redič, v njem so se skrivala trdokuhana jajčka. Jajčka imam radl zato sem jih začel natikatl na villce.

Z prijatlom sva sedla v čovniček in se peljala| potem sva se zaletela in prevrnila. Lasle so pili mokri. Potem sva oprnila čovn natapravo stran in se peljala na opalo.

Ti primeri kažejo, kako težko je učiti pravopis v višjih razredih. Vzporedno z jezikovnim poukom je treba utemeljevati in poglobljati pravopis, stalno je treba utrjevati že predelana poglavja, poleg tega pa se je treba še individualno ukvarjati s pravopisno slabšimi učenci. Zapiski učencev v teh razredih že tako naraščajo, da se jih da le delno kontrolirati.

Pri narodih, kjer je velika razlika med pisavo in izgovarjavo, je izpopolnjevanje v pravopisu povezano s širjenjem pismenega besednega zaklada; pri narodih, kjer je pravopis bolj sistemski, je nadaljnje osvajanje pravopisa povezano s poučevanjem slovnice. Tudi pri Slovencih bi bilo v večini primerov nesmiselno, če bi se naši otroci učili pravopisa vsake besede posebej; mnogo racionalnejše je, če spoznavajo pravila in kriterije, po katerih se ravna naš pravopis. Razumno je tudi, da se učenci ne izgublajo v stotinah pravil, ampak da ta pravila sistematično urejamo in pojasnjujemo. Oglejmo si nekaj poizkusov takega urejanja.

Pri poučevanju končnega l-ja je v zadnjem času nastal premik. Levec je v svojem Pravopisu učil, da končni l zaznamuje dvoustnični ŷ, končni lj pa lateralni oziroma mehki l (*rekel, šel; kralj, škratelj*). Po tem pravilu so tedaj pisali tudi tuje besede, npr.: *angelj, generalj*. S takim lj je zavaroval elkanje tudi Cankar v znanem primeru »*jedna jedelj pomaranča*«. Danes so številne izjeme to pravilo že čisto omajale. Tako je dr. Jože Toporišič v svojih učbenikih upravičeno določil, da l načelno zaznamuje lateralni l, le v opisnih deležnikih in domačih besedah pa dvoustnični ŷ (*maršal, Petrol, šol; šel, telefoniral, stol*).

Učence je treba že zgodaj seznanjati z dejstvom, da na koncu besed mnogokrat odstopamo od etimološkega načela: *mož*, toda *moški*; *hraniti*, toda *shramba*; *Rus*, toda *ruščina*; včasih to delamo celo pod vplivom stare cerkvene slovanščine (*grizem*, toda *gristi*; *lezem*, toda *lesti*) ali latinščine (*deskribirati*, toda *deskripcija*; *korigirati*, toda *korekcija*).

V mnogih primerih doženemo pravilno zunanjo podobo besede, če se zavedamo, kako se beseda izvaja: *brnenje* iz *brneti* (končaj -eti), *zvonjenje* iz *zvoniti* (končaj -iti); *prenesen* iz *prenesti* (končaj -sti), *povožen* iz *povoziti* (končaj -iti); *nesoč* iz *neso*, *pišoč* iz *pišo* (krajša oblika 3. osebe množine); *bralec* iz *brati*, *bral* (glagol), *bahavec* iz *bahav* (pridevnik); *hišica* iz *hiša* (I. sklanjatev), *klopca* iz *klop* (II. sklanjatev); *zgornji* iz *zgoraj* (prislov), *namizni* iz *miza* (samostalnik).

Pri nekaterih predponah je treba upoštevati pomenske razlike, čeprav se izgovor že izenačuje: *urezati šibo* (stran), *vrezati črko* (noter); *ugledati* (dovršnost); *izgnati protestante iz dežele* (razločevanje), *zgnati ovce v trop* (druženje). Ta kriterij je v slovenski pravopis vpeljal slovničar Fran Metelko, vendar je že njemu samemu povzročal težave: nihal je med pisavo *vtopiti se* in *utopiti se*.

Za razliko od mnogih drugih evropskih jezikov slovenščina v pisavi skoraj ne pozna dveh zaporednih samoglasnikov: *avto* nam. *auto*, *detajl* nam. *detail*, *Evropa* nam. *Europa*, *Alojz* nam. *Alois*; *Marija* nam. *Maria*. Anton Janežič je to pisa-

vo zagovarjal s tem, da je v enem zlogu dopusten en sam samoglasnik, v primeru dvožložnosti pa se zev zapolni z j ali v (*Avstrija, navuk*). V današnjem pravopisu se dva zaporedna samoglasnika pojavljata le na morfemski meji ali v tujih besedah: *pouk, zaiti, diagonala, socializem*.

Precej težav povzročajo tudi neobstojni samoglasniki: *veter, toda vetrni jopič; več ladij, toda ladja*; zlasti je to zapleteno v zvočniških sklopih: *muren, severen, toda več elektrarn, tovarn; Karel, toda Karl Marx*.

Včasih se oziramo tudi na blagoglasnost, zlasti pri zaporednih v-jih in l-jih: *uvod nam. vvod; delavec nam. delalec. Govorimo tudi o brušenju predpon: zgled nam. vzgled, zboljševati nam. izboljševati*.

Med različnimi pravopisnimi kriteriji in pravili dostikrat prihaja do interference. Tako pri pisanju učenec pogosto ne ve, ali se piše *prihodnost* kot *preteklost* ali kot *prihodnji, zajedavec* kot *sesalec* ali kot *zajedav, ponavljaivec* kot *delavec* ali kot *ponavljalen, uskladiti* kot *vložiti* ali kot *urediti, pojem* kot *sejem* ali kot *film*. Učence je treba navajati, da v takih dvomljivih primerih pogledajo v pravopisni priročnik.

Precej nepopolno bi razpravljali o problemih osnovnošolskega pravopisa, če ne bi obravnavali tudi vejice. To je ločilo, ki povzroča največ težav. Spomnimo se samo na Ingoličevega profesorja Vejico, ki je po šolski nalogi poročal, da je moral postaviti dvesto eno vejico. Naša vejica je formalna kot nemška in ne logična kot srbohrvatska ali francoska. To nas sili h kombiniranju raznih učnih postopkov.

V srednjih razredih osnovne šole je navada, da vejico učimo po posluhu. Učenci pri vsaki vejici dvignejo glas. To je v redu npr. pri naštevanju: *Dedek Mraz mi je prinesel fige, pomaranče, piškote, smuči in smučarske hlače*. Pri raznih vrivkih in dostavkih se pojavlja znižani glasovni register: *Zelo rad, tovariš profesor*. Novejša stavčnofonetična raziskovanja kažejo, da je nedokončana intonacija lahko tudi padajoča, ali pa da je pri vejici sploh ni: *Vsi so bili veseli, le Janezek se je kislo držal. Vesel sem (,) da si prišel*. Draga Ahačič daje tiskati pri otroških igrich pod mnogimi vejicami polkrožce, da se otroci ob njih ne bi ustavljali. To je posnemanja vreden zgled skrbi za lepo izgovarjavo.

V podredjih se torej vejice dostikrat ne da učiti akustično. Šolsko pravilo *Pred ker, ki, ko, da, če vejica skače* pa je slabo, ker zavaja učence k pisanju vejice *pred ko, ker, če* na začetku stavka ali celo pred glagolom *da*. Boljše je podčrtavanje povedkov, tako učenci dobijo vizualno oporo za postavljanje vejic. Šolarji dostikrat ne razlikujejo prirejenih in podrejenih stavčnih členov. To jih lahko naučimo z vstavljanjem *in: slovenski, (in) hrvatski, (in) srbski in makedonski pisatelji; veliki slovenski pisatelj*. Razlikovati pristavek od samostalnškega prilastka jih lahko naučimo z vstavljanjem *to je: Dramatik William Shakespeare je pisal tudi sonete. Največji dramatik vseh časov, (to je) Shakespeare, je živel burno življenje*.

Dokaj zapleteno je opuščanje vejice pred vezniki *in, pa, ter, ali*. To ni posebno staro pravilo v slovenskem pravopisu: vpeljal ga je k nam ob nemški pravopisni reformi v začetku tega stoletja Anton Breznik, kasneje so Nemci to pravilo za-

vrgli, v Slovenskem pravopisu iz leta 1962 pa je tudi zelo omejeno. V šoli je treba vejico pred in učiti postopoma. Najprej učimo najenostavnejše primere: *mama in ata; piše in riše; ali plavaj ali utoni*.

Nato se lotimo vmesnih stavkov: *Mama je naročila, naj pometem in pomijem posodo. Mama je naročila, naj pometem, in odšla v službo*. Smiselno in akustično analizo lahko podpremo tudi z vizualnimi pripomočki: s trakovi v dveh barvah. Sestavljene veznike vadimo s stilističnim variiranjem stavkov in ločil: *Prišel sem v razred, in ko sem videl pretep, sem se še sam vmešal. Prišel sem v razred. Ko sem videl pretep, sem se še sam vmešal*. Ko učenci spoznajo, da je lahko na teh mestih tudi pika, jim je razumljivo, da je potrebna vsaj vejica. Nazadnje učimo nevezalne *in, pa, ter* in neločni *ali*: *Tovariš je spraševal, in učenci so odgovarjali. Tovariš je spraševal, a učenci so odgovarjali*. Tako smo prišli na mejo, ko postavljanje vejice v pravopisu sploh ni več natančno določeno, to je zlasti v primerih anaforičnega *in* ali v stavkih z različnimi osebki, npr.: *In čaše se zlate od vina pene, in vojvodi lica od vina gore. (Aškerc) Zašumelo je spet, in iz šole so se usule goste gruče. (Cankar)* S tem niso izčrpani vsi problemi vejice, ločil in drugih pravopisnih poglavij, pač pa so dokaj izčrpani postopki, s katerimi to učimo.

Kljub najboljšim razlagam pa je obvladovanje pravopisa lahko še vedno slabo. Pravopis je treba tudi vztrajno urediti. Najenostavnejša, a obenem najbolj pasivna vaja je prepisovanje. Osnovno pravilo pri pravopisnem pouku je, da je napake treba preprečevati in ne odstranjevati. Pred prepisom je treba sestavek komentirati in z rdečo kredo opozarjati na težja mesta. V prvem razredu učenci tudi najprej pišejo s prstom po zraku in po klopi, šele nato v zvezke. Med prepisovanjem naj učenec ne kopira črke za črko, ampak naj poltiho izgovarja besedilo, tako bo bolje obvladal pisanje celih besed. Težja vrsta prepisovanja je transliteriranje: prepisovanje velikih črk z malimi, tiskanih s pisanimi ali cirilskih z latinskimi. V novejšem času se uveljavlja tudi pisanje besed oziroma stavkov ob sličicah.

Zahtevnejše od prepisovanja je pisanje nareka. V nareku so navadno nakopičene določene pravopisne posebnosti: nefonetične besede, lastna imena, kratice, sestavljene besede, tujke, stavki z mnogimi vejicami, premi govori ipd. Pri vadbenem nareku se učenci učijo uporabljati določena pravopisna pravila, pri kontrolnem nareku pa se izmeri pravopisni nivo razreda. Pred vadbenim narekom je komentiranje besedila, pred kontrolnim ga pa ni. Poseben problem je narekovalni jezik. V težnji po čim boljšem rezultatu nareka učitelji zahajajo v črkovanje ali glaskovanje (*Bernarddd, sǎ palico*), vendar so umestnejši zapisi na tablo ali opozorila (*Bernardek, ne pa Bernartek*). Nendar narekovalni jezik lahko kvarno vpliva na izgovarjavo učencev. Hitrost narekovanja mora biti takšna, da lahko pišejo najpočasnejši učenci. Če tega ni, pride do mučne narekovalne psihoze, ki povzroči slab uspeh nareka. Pri nas so v navadi razmeroma dolgi nareki, boljši pa so pogostejši in krajši nareki, ki obsegajo od 20 besed v 2. razredu do 140 besed v 8. razredu. Ti nareki morajo biti tako lahki, da učenci pri njih ne naredijo več ko dve ali tri napake.

Prav tako dobre rezultate kot s prepisi in nareki se dosega s pravopisnimi vajami. Te obsegajo razna sestavljanja, dopolnjevanja, podčrtavanja, prečrta-

vanja, komentiranja ipd. Uporabljajo se lahko pri frontalnem pouku, pa tudi pri skupinskem ali dopolnilnem. Oglejmo si nekaj takšnih vaj.

Kaj raste na tem vrtu?

pe	ko	ter	re	šilj	nje	ze	njak
na	da	gelj	li	ni	je	drob	lje

Prečrtaj napačni soglasnik:

d   d   d   d   z   z
po—pis, pre—sednik, pe—deset, šes—deset, gla—ba, zve—ki
t   t   t   t   s   s

Odgovori na vprašanja:

Kdo dela? Delavec. Kdo bere?..... Kdo brije? .....
Kdo dremlje? ..... Kdo igra v gledališču? .....
Kdo seje? ..... Kdo tke? ..... Kdo zmaguje? .....

Pregibaj besede po zgledu hlebec hlebci:

ježek ..... polžek ..... kužek ..... medvedek .....
krogec ..... nožek ..... vložek ..... obrazek .....

Vpiši veliko začetnico, kjer je potrebna:

dedek mrz, dan žena, silvestrovo, beneški slovinci, nova gorica, novo mesto, ohmov zakon, blagajev volčin, salomonov pečat, rdeči križ

Upraviči ali pa prečrtaj vejice v oklepajih:

Sem dolgo upal (,) in se bal (,) slovo sem strahu (,) upu dal. (Prešeren) In izvrši prisego oče (,) in pade dekletce mlado (,) a oče in ves narod joče. (Gregorčič) Krpanu se je dobro zdelo (,) da je dosegel toliko čast (,) in držal se je na svoji kobilici (,) kakor bi šel v goste vabit. (Levstik). To mi je naročil moj gospod (,) cesar. (Levstik) Spreletelo me je čudno (,) kakor strah pred grehom. (Cankar) Vse do zadnjih dni je bila moja selitev v Ljubljano (,) kakor bajka (,) ki se bo nazadnje zares dopolnila. (Cankar)

Moderno sredstvo za poučevanje pravopisa so algoritmi in programirane sekvence. Zanje je značilno, da vsebujejo natančna navodila, kako se izvede določeno opravilo. Postavljanje vejice lahko učimo na tele načine:

Pod seboj je zagledal travnike hiše ki so bile kot pikice in gore pokrite z gozdovi

Ali so v stavku prirejeni stavčni členi? da
Kateri? travnike hiše gore
Med katerimi stavčnimi členi je vmes veznik? hiše in gore

NE POSTAVLJAJ VEJICE

Med katerimi stavčnimi členi ni veznika? travnike hiše

POSTAVI VMES VEJICO

Ali imajo prirejeni stavčni členi za seboj prilastkove odvisnike oziroma polstavke?
Katere?

da
ki so bile kot ptice
pokrite z gozdovi

OBDAJ Z VEJICAMA OZ. VEJICO IN PIKO

Po tem zgledu postavi vejice še v stavek:

V pionirski štab sta bila izvoljena Helena Novak učenka 6 razreda in Marko Hribar učenec 7. razreda.

Prepise, nareke in pravopisne vaje v šoli polagoma zamenjujejo spisi. Med temi vajami in spisjem je takšna razlika kot med brezskrbnim vadenjem plavalnih gibov na suhem in sunkovitim otepanjem plavalca začetnika, ki se hoče obdržati na površini vode. Prizadevanje, da bi učenec izrazil lastne ideje, povzroči, da rešuje pravopisne probleme mimogrede, podzavestno, avtomatično, da upošteva le tista pravopisna pravila, ki jih najbolj obvladuje. Tudi pri spisju naj učitelj raje preprečuje napake kot popravlja. Če npr. računa, da bodo učenci v nalogi rabili dialoge, naj pred nalogo vadi pisanje narekovajev in vejic ob zvalniku. Pri šolski nalogi naj pomaga med pisanjem. Pri demokratičnem pouku je dopustno medsebojno posvetovanje učencev. Učence je treba prijaviti na uporabo pravopisnega priročnika in na avtorecenzijo spisa.

Zelo občutljivo vprašanje je popravljanje in ocenjevanje spisov. Učenec se pri popravljanju lahko mnogo nauči, lahko pa tudi zasovraži pisanje. Pri popravljanju je treba razlikovati napake, ki nastajajo iz površnosti, nervoznosti, utrujenosti, od zmot, ki nastajajo iz neznanja. Vtis o napakah in zmotah se najbolj dobi, če popravljamo ob navzočnosti učenca in se z njim sproti pogovarjamo o njegovih pravopisnih težavah. Treba pa je tudi pri korigiranju brez navzočnosti siliti učence k miselni aktivnosti, zato se način šolskega korigiranja loči od tiskarniškega: napake večinoma samo podčrtujemo ali zaznamujemo s posebnimi znaki, popravljajo jih pa učenci sami. Z učenci je treba pogosto razpravljati o njihovih tipičnih napakah in problematične besede vključevati v nareke. Posamezno nalogo projiciramo z episkopom in kolektivno popravljamo. Vsak učenec naj vodi evidenco svojih napak. Evidenca mora biti takšna, da je podkrepjena pravilna oblika, npr. *nahrbtnik prim. hrbet*, da bi v zavesti ne prišlo do omahovanja med pravilnim in nepravilnim. Tudi na osnovi te evidence lahko soseda v šolski klopi sestavljata drug drugemu stavke ter si jih šepetaje narekujeta (partnerski narek).

Tudi ocenjevanje pravopisnih vaj in pravopisne komponente spisov zelo vplivajo na učenčev odnos do pisanja. Nekateri učitelji se zavzemajo za zelo strogo ocenjevanje pravopisa, drugi za bolj zmerno. Nekateri sodijo, da je obvladovanje pravopisa dolžnost vsakogar, bogastvo idej, besed pa stvar osebne nadarjenosti; drugi pa menijo, da je obilje idej, besed bistveno, pravopis pa postranska stvar. Najbrž vsak učitelj išče svojo pot med tema skrajnostma. Po mojem mnenju je dobro zlasti tisto ocenjevanje, ki spodbuja učence. Nemški metodik Oswald Watzke priporoča pri pravopisu zanimivo individualizirano ocenjeva-

nje. Učenci so razdeljeni na tri zmogljivostne skupine. Ocenjevalne skale za različne skupine se med seboj razlikujejo za dve stopnji:

boljši učenci	odl	pd	d	zd	nz				
povprečni učenci			odl	pd	d	zd	nz		
slabši učenci					odl	pd	d	zd	nz

Dvomljivo je, če bi bil tako strogo individualizirani pouk sprejet v našem okolju; vendar pa bi bilo treba tudi pri nas pokazati določeno občutljivost za leno- bo boljšega učenca in za prizadevanje slabšega.

Poseben problem so učenci, ki imajo motnje v branju in pisanju (legastenijo). Učitelji smo med študijem premalo opozorjeni na take učence in izvajamo nanje pritisk. To samo poslabša stanje in povzroča poleg pisalnih motenj še osebnostne. Tudi učitelj, ki ni posebej usposobljen za vzgojo legastenikov, lahko ugotovi značaj učenčevih pravopisnih težav in jih pri dopolnilnem pouku odpravlja. Legastenik, katerega spis sem prej navedel, je bil potreben vaj za akustično, motorično in vizualno razlikovanje p-ja in b-ja. Zelo koristne vaje zanj so bile tudi primerjave besed v fonološki opoziciji: *pili, bili; več obal, opal*. Tak učenec je potreben razumevanja. Pri napredovanju iz razreda v razred ga navadno ne zaviramo, čeprav je precej pod pravopisnim nivojem razreda. Svoj primanjkljaj v pismenosti mnogi takšni učenci pokrivajo z dobrim pomnjenjem.

Učenje in urjenje pravopisa je na splošno sizifovsko delo. Kljub najbolj vestnemu pripravljanju vaj in popravljanju spisov skozi naučene plasti stalno vdirajo fonetični zapisi, opustitve velikih začetnic, ločil, lapsusi, napačne analogije, hiperkorektnosti ipd. Lahko se učitelj še tako trudi, pa pri inšpekcijah ravno na račun pravopisa sliši največ očitkov. Gotovo ni vse odvisno od pedantnosti in prizadevnosti posameznega učitelja. Potrebna je zavzetost celih učiteljskih kolektivov. Sestaviti bi bilo treba delovne zvezke, zbirke narekov, programirane učbenike, priročnike o pravopisnih težavah. Treba bi bilo sistematizirati in dozirati pravopisno učno snov, statistično obdelovati izdelke učencev in eksperimentalno preverjati uspešnost učnih postopkov. Potrebni bi bili specialni pedagogi za korekcijo legastenije. Kadar bo poskrbljeno za vse to, bo olajšano delo nam učiteljem, pa tudi učencem, ki trošijo svoje najboljše mlade moči za osvajanje pravopisa.

Literatura:

Bajec Anton, Razvoj knjižne slovenščine po Levcu, JIS 1962/63; Bakovljevi Milan, Interpunkcija i pravopisni znaci, Beograd 1971; Ballay Josef, Metodika pravopisu, Bratislava 1965; Bogojavlenskij D. N., Psihologija usvojenija ortografii, Moskva 1957; Breznik Anton, Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levcev Pravo- pis, DS 1913—1915; Golli Danica, Program individualiziranega opismenjevanja, Groblje 1973; Golob Berta, Šolske naloge in poprave, JIS 1968; Kern Artur, Rechtschreiben in organisch-ganzheitlicher Schau, Braunschweig 1970; Ribič — Matanovič, Teškoče čitanja i pisanja u školi, Zagreb 1966; Rigler Jakob, H kritikam pravopisa, pravorečja, oblikoslovja v SSKJ, SR 1972; Simon Jean, Psychopédagogie de l'ortographe, Paris 1954; Solar Jakob, Veznik in, JIS 1959/60; Toporišič Jože, Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, SR 1971; Trdina Silva, Poprava slovenske šolske naloge, JIS 1957; Urbančič Boris, Problem »bravca«, SR 1973; Watzke Oswald, Rechtschreibunterricht in der Grund- und Hauptschule, München 1972; Zdovc Pavel, O vlogi dialekta pri pouku knjižnega jezika, JIS 1973/74.

O VLOGI BESEDNE UMETNOSTI V VZGOJNEM PROCESU

(O procesu vzgoje z besedno umetnino
in njegovih osnovnih značilnostih)

Umetnost je nezamenljiva sestavina človekovega življenja. Celo proces znanstveno tehnične revolucije, ki zmeraj bolj sili tudi v življenje posameznikov, njene vloge ne more zmanjšati. Znanstveno-tehnična revolucija sicer pogloblja specializacijo človekovega dela, hkrati z njo pa se stopnjuje enostranskost njegovega dela in življenjske usmerjenosti. Zato je razumljiva nujna zahteva po kompenzaciji enostranskosti s kompleksnim odnosom do sveta, s kompleksnim obvladovanjem tega sveta, kakor ga nudi človeku umetnost, ki mu daje tudi priložnost za kar se da mnogostransko potrditev samega sebe.

Nekakšno nasprotje opisanemu razvoju sodobne družbe so nezadovoljivi rezultati na nekaterih področjih vzgoje z besedno umetnostjo (npr. pri literarni vzgoji). Poskusi, da bi pomanjkljivosti odpravili z novimi učbeniki, do zdaj niso prinesli primernih rešitev in kaže, da so vzroki pomanjkljivosti globlji. Mislimo, da je na tem mestu najbolj koristno opozoriti na možnosti znanosti pri reševanju te problematike. Boljše poznavanje procesa slovstvene vzgoje bi pomagalo dvigniti raven literarne vzgoje na šolah in poskrbeti za boljšo pripravo absolventov. Do danes je literarna vzgoja razumljena kot nediferenciran proces, katerega osnovni sestavni deli in razmerja med njimi niso dovolj znana. V zvezi s tem je na mestu ugotovitev J. L. Lande, da »se učitelju naroča oblikovati proces... katerega osnov ne pozna.«¹

Osnovni pogoj za globlje poznavanje procesa literarne vzgoje — do zdaj nediferenciranega procesa — je pojasnitev specifičnosti celotnega procesa pri posameznih predmetih. Pojasniti je treba posebnosti procesa pri vsej skupini estetsko vzgojnih predmetov v primerjavi z znanstvenimi predmeti in poiskati značilnosti vsakega posameznega estetsko vzgojnega predmeta (literarna vzgoja v primerjavi z glasbeno in literarno vzgojo).

Pojasnjevanje posebnosti literarne vzgoje doslej ni preseglo statističnih pokazateljev, ki kažejo lastnosti umetniškega dela. Študije o literarnem delu največkrat niso usmerjene v jedro problema in zato niso dovolj ustrezne. Da bi premagali dosedanje nediferencirano razumevanje procesa, je nujno potrebno odkriti osnovne sestavne dele procesa in odnose med njimi. Osnovni sestavni deli vzgojno izobraževalnega procesa so aktivnosti njegovih glavnih dejavnikov: učitelja — učne snovi — učenca. Triada glavnih dejavnikov obstoji tudi pri znanstvenih predmetih, medtem ko pri estetsko vzgojnih deluje triada: učitelj — umetniško delo — učenec. Živa akterja procesa, učitelj in učenec, sta zmeraj ista. V proces estetsko vzgojnih predmetov vnaša poseb-

¹ Landa, L. N.: O kybernetickem přístupu k teorii vyučování, *Pedagogika* 1963, č. 1, str. 6.

nost tretji člen, umetniško delo kot učna snov neznanstvenega predmeta. Preden raziščemo funkcijo umetniškega dela pri estetskovzgojnem procesu, moramo pojasniti osnovne značilnosti razmerij med obema živima akterjema in umetniškim delom, ki je osnova njunega odnosa. Raziskovanje odnosov učitelj-učenec je po številnih pretresih prišlo do enostranske naravnosti na učiteljevo dejavnost in njegove metode (od tod tudi ime »metodika«) do precenjevanja učenčeve samostojnosti pri šolskem delu. Odnos učitelj-učenec je v sodobnih pedagoških in didaktičnih delih označen kot odnos interakcije. Ker v interakciji učitelja in učenca prevladujejo didaktične zakonitosti, jo lahko označimo kot didaktično interakcijo.

Didaktična interakcija v širšem smislu je način vodenja vzgojnega in učnega procesa, v katerem je aktivnost učenca usmerjena k izpolnitvi določene naloge in k realizaciji postavljenega cilja. Njene zakonitosti pojasnjuje didaktika.

Zakonitosti učenčevega in učiteljevega razmerja do umetniškega dela pa do zdaj še niso zadovoljivo pojasnjene. Odnos obeh živih akterjev do umetniškega dela lahko proučujemo kot odnos med subjektom in umetniškim delom. Tu se ni mogoče vračati k retrospektivi filozofskih in estetskih spoznanj o odnosu med subjektom in umetniškim delom, ki so — v grobih obrisih — od pojma »katarza« v antični filozofiji dospela v sodobnih študijah preko označevanj »osvojitve dela«, »vplivanje dela«, »reflektiranje dela« do pojma interakcija. Ker je odnos subjekta do umetniškega dela določen predvsem z estetskimi zakonitostmi, lahko to interakcijo označimo kot estetsko interakcijo.

Estetsko interakcijo lahko splošno označimo kot proces med pozornim subjektom in pojavom objektivne realnosti, ki daje aktivnosti subjekta take pobude in informacije, da v njunem medsebojnem odnosu prevlada estetska funkcija.

Čeprav sta didaktična in estetska interakcija posebni obliki odraza, imata različne lastnosti. Didaktična interakcija poteka na objektivni ravnini in njene pojave morejo in morajo zasledovati vsi učenci razrednega kolektiva. Nasprotno pa se estetska interakcija razvija pretežno v notranjem svetu pozornega subjekta, njeni zunanji pojavi so drugotni.

To dejstvo oblikuje teorijo o dveh različnih vrstah interakcije v estetsko vzgojnem procesu, saj pojmuje ta proces kot notranje razčlenjen pojav, s čimer je mogoče osvetliti osnovne odnose med dejavniki estetske interakcije (med učenecem in učiteljem kot subjektoma in umetniškim delom) ter lastnosti obeh vrst interakcije v celotnem estetsko vzgojnem procesu.

Analiza razmerij med dejavniki estetske interakcije je narekovala temeljno razvrstitev nalog estetske vzgoje v naslednjem zaporedju: estetski užitek se s ponavljanjem spremeni v estetsko izkušnjo, ki se deli na oblikovanje estetske sodbe in estetskega vrednotenja, kar postaja sestavni del subjektivega odnosa do sveta.

a) Osnovno razmerje med estetsko in didaktično interakcijo izhaja iz dejstva, da obe vrsti interakcije v vzgojnem procesu nimata enakega pomena. Estetsko vzgojni proces lahko nastane šele takrat, ko se v njem uresniči estetska interakcija kot osnovni in nenadomestljivi sestavni del celotnega procesa. V pri-

meru, da se estetska interakcija v celotnem procesu ne realizira, ne moremo govoriti o estetsko vzgojnem procesu. V tem je razlika med literarno vzgojo in literarno zgodovino.

Z druge strani potrjuje gornje dejstvo cela vrsta primerov, ko nastaja med subjektom in umetniškim delom estetska interakcija brez udeležbe kakšnega drugega dejavnika (npr. pri stiku subjekta z umetniškim delom).

Ta osnovna lastnost estetsko vzgojnega procesa se kaže kot prvenstvenost in nenadomestljivost estetske interakcije. S tem je osvetljena tudi razlika v procesu znanstvenih ter estetsko vzgojnih predmetov. Tudi pri znanstvenih predmetih bi morala biti vsaj do neke mere zastopana estetska interakcija, ne kot osnovna, ampak kot zaželeno in koristna obrobna sestavina. (Pri naravoslovju lahko npr. kristal ali cvetlica vzbudita estetsko interakcijo, vendar to ni osnova vzgojnega procesa.)

b) V procesu vzgoje z umetnostjo je med drugim pomembna zlasti didaktična interakcija. Mnogostranskih vrednosti estetske interakcije ni mogoče pridobiti z nobeno drugo človeško aktivnostjo in na noben drug način. Estetska interakcija je nenadomestljiva. Nenadomestljivost estetske interakcije v estetsko vzgojnem procesu je torej naslednja lastnost obeh njegovih glavnih sestavin — obeh vrst interakcije.

Nenadomestljivost estetske interakcije ni tako samoumevna, kot bi pričakovali. Najpogosteje pri literarni vzgoji ni uresničena. Ker obe vrsti interakcije rabita isto sredstvo — besedo, se prav pri literarni vzgoji najpogosteje zgodi, da umetnikovo besedo nadomesti učiteljeva beseda; estetska interakcija je nadomeščena z didaktično. Zato pri literarni vzgoji upravičeno poudarjamo nujnost neposredne zveze z vrednotami literarnega dela.

c) Navedene zakonitosti o prioritnosti in nenadomestljivosti estetske interakcije bi lahko vzbudile vtis, da je vloga didaktične interakcije v procesu vzgoje drugotna. Medsebojni odnosi obeh interakcij govorijo nasprotno. Vemo, da med odraslim človekom in umetniškim delom ne pride zmeraj do procesa estetske interakcije, saj ne more vsakdo najti razumevajočega odnosa do simfonične glasbe, poezije ali do likovnega dela. Estetska interakcija ne nastaja pri vsakem stiku med subjektom in umetniškim delom, torej ne nastaja avtomatično. Zato lahko govorimo o delni pogojnosti ali potencialnosti estetske interakcije.

Še težje pride do estetske interakcije v razvojnem obdobju, ko človek še nima dovolj pogojev, izkušenj itd., da bi lahko samostojno našel pot do globljega razumevanja umetniškega dela.

Zato ima prav v času mladostnega razvoja važno vlogo v vzgojnem in izobraževalnem procesu didaktična interakcija; od njene priprave je odvisen nastanek in optimalni razvoj estetske interakcije v estetsko vzgojnem procesu. Naslednja lastnost estetsko vzgojnega procesa je torej odvisnost nastanka in optimalne realizacije estetske interakcije od priprave in podpore didaktične interakcije.

d) Vloga didaktične interakcije v estetsko vzgojnem procesu (gre predvsem za vlogo učitelja kot vodečega dejavnika v procesu) ni lažja in ne enostavnejša

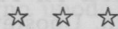
od vloge didaktične interakcije pri znanstvenih predmetih, nasprotno, težja je. Didaktična interakcija mora biti usmerjena k realizaciji estetske interakcije, saj je od tega odvisen razvoj celotnega procesa.

Tudi v estetsko vzgojnem procesu ostaja didaktični interakciji, podobno kakor pri znanstvenih predmetih, vodilna vloga v celotnem procesu. Za razliko od njih mora biti v estetsko vzgojnem procesu vodilna vloga didaktične interakcije uveljavljena ne samo glede na didaktične značilnosti, ampak tudi glede na posebnosti estetske interakcije in estetsko vzgojnega procesa. Vodilna vloga didaktične interakcije vodi predvsem k nastanku in optimalni realizaciji estetske interakcije.

Naslednja lastnost estetsko vzgojnega procesa nastaja z uveljavitvijo v o d i l n e vloge didaktične interakcije v estetsko vzgojnem procesu.

e) Estetsko vzgojni proces združuje dve različni vrsti interakcije, ki se kljub razlikam dopolnjujeta in tvorita dialektično celoto. Medsebojna odvisnost obeh vrst interakcije ni samo v tem, da povzroča optimalni razvoj estetske interakcije v estetsko vzgojnem procesu ustrežna priprava didaktične interakcije, ampak tudi v tem, da vodi uspešno izpolnitev vodilne vloge didaktične interakcije v optimalno realizacijo estetske interakcije. Estetsko vzgojni proces je torej uspešen samo takrat, kadar v njem obe vrsti interakcije organsko tvorita dialektično celoto procesa.

Ta cilj lahko dosežemo s spoznavanjem lastnosti estetsko vzgojnega procesa. Poznavanje glavnih dejavnikov v procesu vzgoje z umetnostjo ne pojasnjuje samo tega, zakaj je vloga učitelja v estetsko vzgojnem procesu zahtevnejša, ampak tudi odkriva bistveno razliko med procesom estetsko vzgojnih in znanstvenih predmetov. Teorija dveh vrst interakcije pri estetsko vzgojnih predmetih omogoča najustreznejši model glavnih sestavnih delov celotnega procesa in razmerij med njimi.

Umetnostno delo je bilo v triadi osrednjih dejavnikov glavni vzrok vseh razlik med estetsko vzgojnim procesom in znanstvenimi predmeti. Posebnost različnih estetsko vzgojnih predmetov povzročajo izrazna sredstva, s katerimi ta ali ona vrsta umetnosti daje v estetski interakciji subjektu pobude in informacije. V glasbi je to zvok, v slikarstvu barva, v kiparstvu kip, v besedni umetnosti beseda.

Poskušal bom označiti posebne poteze estetske interakcije z literarnim delom.

Beseda je gradivo jezika, govora kot značilno človeškega sredstva komunikacije. Razvoj jezika je v tej funkciji tesno povezan z mišljenjem, zato literarno delo v estetski interakciji zahteva intelektualno raven subjekta. S tega stališča je izbor literarnega dela, primernega intelektualni ravni učenca, eden izmed važnejših pogojev literarne vzgoje in nalog didaktične interakcije.

Vez med jezikom in mišljenjem omogoča tudi besedni umetnosti izraziti vse, kar je človekovi misli dostopno v pojmovno konkretnih jezikovnih podobah. Iz te osnove izvira obsežno področje besedne umetnosti, hkrati pa vrsta občutnih

razlik med posameznimi vrstami in oblikami besedne umetnosti, npr. razlike med basnijo in dramo, epigramom in trilogijo, kar so spoznala že starejša filozofska in estetska dela. Tako npr. Hegel označuje poezijo kot »po obsegu najbogatejšo in najbolj neomejeno umetnost«. S svojimi pobudami in informacijami je besedna umetnost sposobna vzbuditi raznovrstna in bogata estetska doživetja. Estetska interakcija torej zahteva razpon in raznovrstno aktivnost subjekta. S stališča didaktične interakcije imajo navedene lastnosti posameznih vrst in oblik besedne umetnosti v estetski interakciji tako različne kakovosti, da jih ne gre obvladovati samo z eno metodo. Posamezne vrste in oblike besedne umetnosti zahtevajo v estetsko vzgojnem procesu **diferenciran pristop** in premišljeno pripravo učencev na obvladovanje posameznih vrst besedne umetnosti.

Literarno delo se lahko v estetski interakciji pojavlja na dva različna načina: najprej kot delo, ki ga je mogoče sprejeti s pomočjo optičnih in akustičnih podob, česar dela drugih vrst umetnosti v tolikšni meri ne poznajo. Čeprav v sodobni družbi optična podoba literarnega dela v estetski interakciji prevladuje, saj literarno delo sprejemamo večinoma natisnjeno, vendar ostaja izhodiščna in osnovna *akustična* podoba, ki je realizirana v interakciji z optično podobo literarnega dela, npr. pri tihem branju. To dejstvo ima pri vzgoji z besedno umetnostjo večji pomen, kot ga je tu mogoče opisati. Za didaktično interakcijo in dejavnost učitelja je dana možnost poglobljanja in intenziviranja vzgoje z besedno umetnostjo s **pravilno zvezo in kombinacijami obeh podob besedne umetnosti**. Vsaka vrsta umetnosti daje različne možnosti razvijanja t. i. estetskih spretnosti. Medtem ko je pri glasbeni vzgoji izraziteje rabljena funkcija interpretacije dela in je pri likovni vzgoji poudarjen samostojni likovni izdelek učenca, so pri vzgoji z besedno umetnostjo poleg bralnih sposobnosti velike možnosti za razvijanje tehle estetskih aktivnosti: **reprodukcija besedila, recitacija, dramatizacija in razvijanje oblikovalnih in izraznih sposobnosti, vzporedno s tem tudi razvijanje stila itd.** Upoštevanje razlik med estetskimi dejavnostmi in njihovim različnim uveljavljanjem pri vzgoji z besedno umetnostjo, t. j. tudi različne možnosti zvez v receptivni fazi estetske interakcije in estetskih aktivnosti, so važen pogoj za uspešen potek celotnega procesa.

Literarno delo se v estetski interakciji uveljavlja kot zavestno organiziran in postopen tok informacij in pobud. Besedna umetnost spada podobno kot glasba k skupini dinamičnih umetnosti. Informacije literarnega dela niso tako polivalentne kot informacije instrumentalne glasbe in so usmerjene na določene pojave objektivne realnosti, ki so običajno izraženi z jezikovnimi znaki. Dinamičnost besedne umetnosti omogoča mnogostransko govorno upodabljanje konkretnih pojavov v njihovem razvoju in spremembah. To pomeni, da subjekt ne more besedne umetnine obseči z enim pogledom in je tudi njegov pristop — v soglasju z notranjimi lastnostmi besedne umetnine — zavestno omejen s prirejeno informacijo. Na ta način daje literarno delo velike možnosti za visoko stopnjo **dinamike in hkrati za koncentracijo subjektivne aktivnosti**. Te možnosti mora upoštevati tudi didaktična interakcija.

V interakciji pri literarnem delu neposredne čutne zaznave niso neposredni nosilci njegovih kvalitete (za razliko od estetske interakcije pri glasbenem

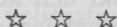
ali likovnem delu). V estetski interakciji pri literarnem delu posredujejo neposredne čutne zaznave zgolj optično ali akustično podobo znakov jezikovnega pomena.

To je pomembna značilnost estetske interakcije pri literarnem delu. Optična ali akustična podoba znaka za jezikovni pomen črke (besede) daje v estetski interakciji informacije o kvaliteti literarnega dela na ravnini pojmov; to pa nalaga subjektu posebne naloge.

Beseda je nosilec jezikovnega pomena, izraža kak *pojem* ali pa ga hoče natančneje izraziti. Pojem označuje splošno kategorijo pojavov (npr. miza, stol). V estetski interakciji pri besedni umetnini subjekt ne more pustiti jezikovnih pomenov na splošni ravnini pojmov, ampak si mora oblikovati konkretno predstavo pojmov za pojave. Splošni pojmovni okvir mora zapolniti s podobami svojih prejšnjih izkušenj, ki so dopolnjene s sposobnostmi fantazije, kombinacije itd. Subjektova aktivnost tako v estetski interakciji pri literarnem delu spremeni optične ali akustične znake jezikovnih pomenov s splošne ravnine pojmov v konkretno predstavo. To je osnovna naloga, ki jo specifika literarnega dela zahteva od subjekta.

Didaktična interakcija ima nalogo, da pripravlja učenca na te zahteve v estetsko vzgojnem procesu. To pomeni, da mora pripraviti učenca na srečanje z literarnim delom tako, da bo mogel v estetski interakciji reagirati na splošne pojme, ki so izraženi z jezikovnimi pomeni, s svojimi predstavami. Na tem mestu ni mogoče podrobneje razčlenjevati zapletene problematike te naloge, dovolj bo opomba o pomenu izbora primerne dela za sposobnosti in zanimanja učencev, o nujnosti predhodnega seznanjanja z neznanimi pojmi itd.

Dejstvo, da smiselne zaznave v estetski interakciji niso neposredni nosilci posebnih lastnosti literarnega dela, pomeni, da je literarno delo v estetski interakciji usmerjeno v celotni notranji svet subjekta, ki splošne pojme spremeni v konkretne predstave govorno upodobljenih pojavov. Od tod je mogoče razložiti neobičajno mnogostransko in učinkujoče estetsko doživetje v estetski interakciji z literarnim delom.

Teoretična razlaga estetsko vzgojnega procesa se ne more omejiti zgolj na metodična navodila za delo učitelja pri literarni vzgoji, na recepte, ki se pogosto posplošijo v šablone, na zakoreninjene napake, ki se jih pri literarni vzgoji še ni posrečilo premagati, ampak mora voditi k odkrivanju zakonitosti celotnega estetsko vzgojnega procesa. Predvsem mora biti poznavanje tega procesa dovolj načelen in neizpodbiten pogoj za uspešno usposabljanje učitelja. To težavno nalogo lahko učitelj izpolni predvsem s poznavanjem zakonitosti estetsko vzgojnega procesa.

SLAVISTIČNA EKSKURZIJA PO ŠKOFJELOŠKEM PODROČJU

Škofja Loka z okolico zavzema posebno mesto v slovenski zgodovini, to pa zaradi zaokroženega loškega gospostva, ki je celih 830 let (od 973 do 1803) predstavljalo oblast na tem ozemlju. V vseh teh stoletjih je gospostvo na svojem področju oblikovalo poseben način življenja, vplivalo na mišljenje ljudi in tudi na kulturni ter gospodarski razvoj.

Prav posebna je tudi narečna podoba škofjeloškega področja, ki sicer spada v rovtarsko dialektično skupino, vendar je toliko samosvoja in s tako ostro črto ločena od sosednjih narečij, da bi jo lahko imeli za poseben dialekt, zunaj vseh dialektičnih sistemov. Narečje sega na vzhodu do Jeprce, na severu po južnem delu Sorškega polja tja do Stražišča in na zahodu še nekaj kilometrov v Poljansko in Selško dolino. Značilen za narečje je poseben vokalni sistem: zelo ozki poudarjeni e, ki ga tujec sliši kot i in ga zelo težko posnema, dalje zamolki poudarjeni in nepoudarjeni i, akanje v posttoničnih odprtih zlogih, medtem ko se predtonični o spreminja v u. Ta vokalizem daje narečju svojevrstno muzikalno podobo in ga precej oddaljuje od gorenjščine, četudi vsebuje nekaj gorenjskih značilnosti: š za šč, otrditev skupin lj in nj, maskulinizacijo nevtra itd.

Škofja Loka je tisoč let staro mesto, polno zgodovinskih znamenitosti. Če se peljemo po široki asfaltirani cesti, ki od železniške postaje vodi v mesto, kmalu zagledamo mogočni grad na vzpetini, pred njim pa se razgrinja starodavno mesto. Za avtobusno postajo zavijemo s ceste na levo in čez kamniti most prideemo v stari del mesta, na današnji Mestni trg, ki je glede na starost začuda širok. Na desni strani trga stoji najimenitnejša loška gostilna Krona. Tu je bil večkrat na oddihu pisatelj Fran Erjavec, sem sta nekoč redno zahajala Ivan Tavčar in Janez Hribar, in v to »slovečo pivnico« je Tavčar najbrž pripeljal na stanovanje Izidorja Kalana, ko se je v Loki učil kovaštva, prav tu se je Izidor sestal z Wulffingovimi in moral zbežati pred jeznoritima sinovoma in tu je pred odhodom v nemške dežele prišel v konflikt z ošabnim gospodom Fruebergerjem.

Na koncu Mestnega trga je na desni strani manjši trg s poslopjem občinske skupščine. Na stavbi je plošča v spomin na 18. december 1941, ko so v nemške uniforme preoblečeni partizani rešili iz gestapovskih zaporov loške aktiviste. Na ta dan praznuje Škofja Loka svoj občinski praznik. Od tod pelje pot na grad. Že na začetku stoji ob poti lesen kip v spomin igralcu Stanetu Severju: je delo samouka Petra Jovanoviča, doma iz Poljanske doline. Grad se prvič omenja l. 1202, v svoji zgodovini je bil večkrat predelan, vendar zato ni nič manj starinsko častitljiv. V gradu in okrog njega se dogaja dobršen del Visoške kronike. Na sredi sedanjega dvorišča je nekoč stal visok stolp, v katerem so bile grajske ječe, ki jih Mihol Schwaiffstrigh razkazuje Izidorju. V muzeju, ki je vzorno urejen, vzbuja pozornost visoška soba, kjer je razstavljeno pohištvo z Visokega, med drugim tudi železna skrinja, v kateri so po pripovedova-

nju pisateljevega sina Visočani hranili denar in okrog katere je pisateljeva domišljija spletla grozljivo zgodbo o pohlepu in umoru. Tudi v sobi, ki prikazuje znamenite loške rojake, se več eksponatov nanaša na Ivana Tavčarja.

Od konca Mestnega trga zavijemo na levo navzdol po klanecu, ki ga domačini imenujejo Graben. Če na dnu klanca spet zavijemo na levo, pridemo na Spodnji trg ali Lontrk. Takoj na začetku trga stoji na desni strani rojstna hiša dramatika Antona Leskovca. Z Lontrka drži pot do Suškega mostu čez Soro, prav blizu njega pa se združujeta Selška in Poljanska Sora. Na tem kraju, Sovodenj imenovanem, so v Visoški kroniki nesrečno Agato preizkušali z vodo in prav tu je bila odločena tudi Izidorjeva ljubezenska usoda. Iz zgodovinskih dokumentov je razvidno, da so do 18. stoletja na loškem področju res z vodo preizkušali obtoženčevo krivdo, vendar je bila zveza s hudičem dokazana, če je osumljenec ostal na površju, torej ravno drugače kot v Tavčarjevi zgodbi. Na koncu Spodnjega trga stoji na levi strani, računajoč od Grabna sem, staro poslopje Kašča. Graščinski oskrbnik je tu shranjeval dajatve podložnikov, predvsem žito, in jih potem drago prodajal loškim meščanom. V Visoški kroniki je proti takšnemu izkoriščanju ostro nastopil Jernač Schiffrer, »puntarski vojvod loških podložnikov«.

Škofja Loka se ponaša s staro kulturno tradicijo. Z njo so povezani že začetki slovenskega pismenstva. L. 1466 je tu nastal tako imenovani Škofjeloški rokopis, ki je danes shranjen na Dunaju. Nemški horoskop vsebuje tudi slovenska imena za mesece: prosinicz, swetszan, susecz, mali trawen, weliky trawen, bobouzwett, mali serpan, weliki serpan, poberuch, lostognoy, kozowpersthk, gruden.

Škofjeloška pasijonska procesija sodi med najimenojitnejše začetke slovenske dramatike. Znano je, da je besedilo zanjo l. 1721 priredil kapucin Romuald, sicer doma iz Štandreža pri Gorici. Besedilo obsega nad 1.000 verzov. Procesija je bila sestavljena iz 13 slik in se je vsako leto na veliki petek zvečer vila po škofjelških ulicah, najprej po Spodnjem trgu, nato čez Karlovec nazaj na Mestni trg in se ustavila pri uršulinskem samostanu. Pri prizorih so sodelovali loški meščani in v veliki meri tudi kmetje iz okoliških vasi, saj so za procesijo potrebovali kar 278 kostumov. Smisel te veličastne predstave je bil seveda izrazito verski, verski v smislu srednjeveške eshatologije. Na čelu spreveda je jezdila »grenka« in zmagoslavna smrt in nazorno opozarjala pobožno ljudstvo na minljivost tega sveta. Procesijo so prirejali več desetletij, l. 1768 pa jo je oblast prepovedala, menda zaradi tega, ker naj bi se bila izrodila v nemoralno veseljačenje. Dogodke okrog procesije in procesijo samo slikovito prikazuje pisatelj Ivan Pregelj v noveli Vesela ekloga.

Škofja Loka je dala v preteklosti precej pomembnih mož, ki so s svojo ustvarjalnostjo mnogo prispevali k razvoju slovenske kulture.

Tu je bil rojen *Jernej Basar* (1683—1738), soustvarjalec naše baročne proze. Študiral je teologijo na Dunaju, stopil v jezuitski red in kmalu zaslovel kot pridigar. Izdal je zbirko slovenskih pridig z naslovom Pridige iz bukvic, imenovanih Exercitia s. očeta Ignacija, zložene na vsako nedelo čez lejtju, 1734. Pridige, 52 po številu, je posnel po Ignaciju Loyolskem, ni pa v njih toliko baroč-

ne bujnosti kot pri Svetokriškem ali pri Rogeriju. Basarju pripisujejo tudi prevod priročnika Pomuč živim, umirajočim inu mertvim (izšel v Ljubljani 1735 in in potem še 1740) in nekatere pesemske prevode.

Maksimilian Leopold Rasp je izhajal iz znane kranjske plemenitaške rodbine. Rojen je bil v Škofji Loki 1673, umrl pa je v Kamniku 1742, kjer je kot župnik dalj časa služboval. V svoji dobi je bil eden od najbolj izobraženih ljudi na Kranjskem. L. 1702 ga je ljubljanska Academia operosorum sprejela za svojega člana pod nazivom Indefessus (Neutrudljivi). Bil je zares neutrudljiv organizator, mecen in prosvetitelj. Med njegovimi učenci je bil tudi Miha Paglovec, znani pisec predprosvetljskega obdobja. Član Akademije je bil tudi *Frančišek Krištof Bogataj*, rojen l. 1684 v Škofji Loki, a umrl neznanokje in neznanokdaj. Bil je pravnik in strokovni publicist. Član obnovljene Akademije (od l. 1781 dalje) pa je bil zdravnik *Franc Ksaverij Jugovic* (1725—1797). Škofjeločan *Silvester Mure* (1743—1810) je bil vnet »borec proti alkoholizmu«. V rokopisu je zapustil obširen spis z naslovom Pogovar od pijače inu ventočejna tega vina med enim G. Fajmoštrom inu med šterjim Farmanim. Bil je Pohlinov učenec, a njegov jezik je preprost in poln slovničnih nepravilnosti. *Karl Jožef Prenner* (1780—1841) je raziskoval zgodovino škofjeloške okolice in kranjske dežele, *Ivan Cerer* (1789—1849) pa je bil narodni buditelj v obdobju marčne revolucije in urednik tržaškega lista Slavjanski rodoljub. V Trstu je deloval tudi *Ivan Dolinar* (rojen l. 1840 v Škofji Loki in umrl l. 1886 v Trstu). Bil je živahen politik in organizator kulturnega življenja v Trstu. Ob pomoči rojaka Franceta Cegnarja je urejal tržaško Edinost in pozneje izdajal satirični list Juri s pušo. Pod psevdonimom Samovič je v Edinosti objavljjal spomine na vojaška leta.

V Škofji Loki je bil l. 1891 rojen nadarjeni dramatik *Anton Leskovec*. Po poklicu je bil pravnik, umrl pa je v Ljubljani l. 1930. Napisal je več dram (Jurij Plevnar, Dva Bregova, Kraljična Haris). V rokopisu je ostala drama Vera in nevera, razen tega pa še več zanimivih osnutkov. Njegove drame preveva močna etična nota, prvi dve, Jurij Plevnar in Dva bregova, pa vsebujeta tudi dokaj neprisiljeno socialno tendenco.

V Karlovcu, predmestju Škofje Loke, je bil rojen zgodovinar *Franc Pokorn* (1861—1940). V mladih letih je poskušal pesniti, mnogo bolj pomemben pa je kot zgodovinar in kot nabiralec narodopisnega blaga v škofjeloški okolici. Kot zgodovinar je nabral ogromno zgodovinskega gradiva iz škofjeloške okolice in tudi iz drugih slovenskih pokrajin ter izdal nekaj zgodovinskih knjig. Če omenimo še *Adolfa Sadarja* (1873—1929), šolnika in pisca člankov v vzgoji zanemarnjene mladine, potem smo v glavnem pri kraju z možmi, ki so bili doma v Škofji Loki in so v preteklosti pomagali graditi slovensko kulturo. Nismo pa seveda omenili še številnih drugih, ki so se udeještovali na najrazličnejših umetniških in strokovnih področjih in razglašali slavo tega mesta širom po Sloveniji.

V Škofji Loki so v preteklosti za krajši čas službovale nekatere eminentne osebnosti slovenske književnosti: pisatelj *Hinko Dolenc* od l. 1867 do 1868, pisatelj *Fran S. Finžgar* nekaj mesecev l. 1899 in *Fran Milčinski* od l. 1895 do l. 1897.

V Škofji Loki pa so doma tudi mnogi naši sodobniki, znani kulturni in znanstveni delavci. *France Planina* (rojen l. 1901), zgodovinar in kartograf, je izdal že

celo vrsto geografskih knjig in turističnih vodičev, najrajši pa raziskuje Škofjo Loko in njeno okolico. To zadnje velja tudi za zgodovinarja *Pavleta Blaznika* (rojen 1903), ki vztrajno, vestno in s sodobnimi raziskovalnimi metodami nadaljuje delo Franca Pokorna. Tu je doma, čeprav je bil rojen v Trstu (l. 1910), *Boris Ziherl*, avtor številnih filozofskih, socioloških ter tudi literarnih razprav in esejev. Mladost je preživel v Škofji Loki in še vedno tam živi *Branko Berčič* (rojen sicer l. 1927 v Šmalčji vasi pri Šentjerneju), bibliotekar in literarni zgodovinar, avtor knjige *Mladost Ivana Tavčarja*. V Škofji Loki živi tudi *Marija Jamar-Legat*, rojena v Trbovljah l. 1914, pedagoginja in literarna zgodovinarica. Vsi ti s pridom nadaljujejo staro kulturno tradicijo tega starega mesta.

(Se bo nadaljevalo)

V spomin

BESEDA O BREZNIKU*

Anton Breznik, eden naših največjih jezikoslovcev slovenistov, je bil nad 40 let samo v službi slovenskega jezika: od l. 1903, ko se je v tisku pojavil kot kritik nekega jezikoslovnega dela, pa do 26. marca 1944, ko je — komaj nekaj nad 60 let star — prežgodaj umrl, tako rekoč še v polni ustvarjalnosti.

Življenjska pot: otroštvo na vasi (rojen 26. januarja 1881 pri Pekletu v Ihanu očetu kajzarju in sejmarju), osnovna šola najprej v Ihanu, nato še v Ljubljani, gimnazija in bogoslovje ravno tam, kratko kaplanovanje v Postojni, univerza (slavistika predvsem) v Gradcu in na koncu profesorska in direktorska služba na gimnaziji v Št. Vidu pri Ljubljani. To je vse. — Ob ustanavljanju slovenske univerze na začetku stare Jugoslavije je nekaj časa kazalo, da bo univerzitetni učitelj, a mu je bilo na koncu po določenem času ponujeno lektorsko mesto: praktične slovenščine naj bi bil učil tiste študente ljubljanske univerze, ki jim slovenščina ni bila materni jezik. Seveda je odklonil. Pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti je bil izvoljen za izrednega člana l. 1940. Tudi to ni veliko.

Kaj pa nam Breznik pomeni?

V slovensko zavest se je zarisal zlasti svojim dijakom kot nekam poseben gimnazijski učitelj; slovenski učitelj ga je poznal predvsem kot (pretežkega seveda) slovničarja (Slovenske slovnice 1916, 1921, 1924, 1934), povprečno pismeni Slovenec kot pravopisca (Slovenski pravopis 1920, 1935, 1937, 1938); izdajatelj naših klasikov in tudi ta in oni še živeči pisatelj kot zanesljivega poznavalca problematike in zato kar strogega (včasih res tudi prestrogega) kritika; potencialni slovenski znanstvenik in učitelj na srednji šoli, tj. študent slavistike ljubljanske univerze: Breznik mu je bil na stranskem (znanstvenem?) tiru raziskovanja slovenske, in celo knjižne, besede; jezikoslovni ljubitelj; Breznik kot človek, ki je dokončno rešil vprašanje slovenske knjižne pisave in izbire besedja.

* Slavnostni govor ob odkritju plošče na rojstni hiši v Ihanu 29. IX. 1974.

In tako naprej še: zapisovalec narodopisnega blaga, dialektolog, duhovnik, in ne nazadnje — sorodnik.

Kaj pa je Breznik objektivno, glede na prispevek, s katerim je obogatil našo jezikoslovno znanstveno in strokovno dediščino?

Z ene strani je impozantno že število njegovih del: obsega namreč njegov opus nad 50 razprav in člankov, skoraj 50 ocen in poročil in dve knjižni besedili, slovnice in pravopisa, prve v 4 variantah, drugega vsaj v treh (pri zadnjih treh izdajah je bil, kot je znano, soavtor Fran Ramovš). Danes je Breznik najbolj znan po dveh knjigah izbranih spisov, tj. po Jeziku naših časnikaarjev in pripovednikov (1944) in po Življenju besed (1967). Kot soavtor je Breznik podpisan tudi v Slovenski slovnici za tretji in četrti razred srednjih in sorodnih šol (1940, pa vsaj še 1941), vendar je pri slovnici sodeloval le z nasveti, če je bil zanje prošen. — Vse to avtorsko delo je Breznik opravil v okoliščinah, ki bi jih danes imeli za skoraj docela nenormalne: kot dijak, bogoslovni in univerzitetni študent, kot kaplan in kot srednješolski profesor in ravnatelj.

1. Breznik je največji kot prikazovalec preteklih obdobij in stanj našega knjižnega jezika, torej kot jezikovni zgodovinar. Kar spomnimo se: prikazal nam je literarno izročilo od Hrena do Japlja-Skrinarja,¹ slovarstvo tako rekoč od najstarejših do Janežičevih slovarjev v 19. stol.,² prevzemanje besed nekako od 18. stol. pa do najnovejše dobe,³ zgodovino slovenskega pisanja od srede 19. stol. do drugega desetletja našega stoletja,⁴ v precejšnji meri nam je podal tudi zgodovino stilnega razvoja naše prozne umetnostne besede in časnikarske slovenščine od srede 19. stoletja do svojega časa.⁵ — Kgorkoli se šteje za resnega raziskovalca teh tematičnih področij, ne more mimo Breznikovih ugotovitev; v veliki večini jih niti mestoma v celoti še nihče ni presegel, četudi se je Breznikovo pero ustavilo že pred tridesetimi leti.

Breznik je bil v nekem smislu tudi sam slovarnik. Še mlad študent je objavil dopolnila Pleterniškovemu slovarju⁶ (to delo je potem nadaljeval z vpisovanjem v svoj izvod tega slovarja), sam pa je sestavil pravopisni slovarček za svoj SP 1920 in pač tudi za izdajo skupno z Ramovšem. — Medtem ko ga je v pravopisnih slovarjih beseda in besedna zveza zanimala z normativnega stališča (kakor je normo pač razumel), je v številnih razpravah obravnaval zlasti besedo s stališča njene stilne vrednosti in izvora. Zadnje mu je v veliki meri že samo po sebi tudi stilni kvalifikator v vseh primerih, ko se je prevzeta beseda začela prerivati na pomenskem polju že prej obstoječe domačinke ali podomačenke. S svojimi deli o izvoru slovenskega knjižnega besedja⁷ je Breznik objektivno

¹ Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis, DS 1913—1915.

² Slovenski slovarji. RDHV, 1926, 110—174. — Popovičev Specimen vocabularii windocarniolici ter Pohlínov Glossarium slavicum, ČJKZ 1927 91—99. — Vpliv slovenskih slovarjev na srbohrvatske. ČJKZ 1931, 16—67. — Iz zgodovine novejših slovenskih slovarjev, ČZN 1938, 17—32, 87—98, 147—165. — Kastelčev latinsko-slovenski slovar, SJ 1938, 55—62.

³ Slovenske besede v slovenščini. Č 1909; v ponatisu 46 str. — Prim. še razprave o jeziku časnikaarjev in pripovednikov.

⁴ Prim. zgoraj Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis. Za zgodovino našega jezika prim. tudi Dobrovskega vpliv na slovenski pismeni jezik v: Josef Dobrovsky, 1753—1829, Sborník statí . . . , Praga 1929, str. 1—22.

⁵ Stritarjev slog. DS 1924, 130—134. — Jezik v kmečki povesti, DS 1930, 28—32. O časnikarski slovenščini, DS 1933. — Jezik naših pripovednikov, DS 1934 — Prim. še pri ocenah. — Dostopnejše v knjigah Jezik naših časnikaarjev in pripovednikov in Življenje besed.

⁶ Slovarski navržki, DS 1904.

brnil leksikalno samobitnost, individualnost bi rekel I. Prijatelj, slovenskega knjižnega jezika in tudi slovenskega jezika sploh. Odkril nam je negativnost novodobnega nepotrebnega prevzemanja besed od drugod, pa najsi le-to izhaja iz modnega ali ideološkega hotenja. Danes, ko se slovenski jezik upira pritisku angleškega pa tudi srbohrvaškega jezika, nam je Breznik lahko kažipot, kako se je treba urejeno upirati neustreznemu.

Razen zgodovine slovenskega občnoimenskega besedja knjižnega jezika je Breznika zanimalo še imenoslovje,⁸ poleg tega je po Štrekljevem zgledu (ki je pregledal slovenske besede v nemščini in romanščini) evidencialni tudi slovensko besedje, kolikor ga je prešlo v druge slovanske jezike.⁹

2. Drugo področje, kjer je Breznik sorazmerno veliko dosegel, je skladnja slovenskega jezika. Predhodnik sodobnega nauka o členitvi po aktualnosti je v razpravi *Besedni red v govoru in pisavi* (DiS 1908). Višek njegovega skladenjskega razpravljanja je ustrezno poglavje v slovnici 1934. V večjih razpravah (o povedkovem imenovalniku, ali o zanikanju¹⁰) pa je prihajal tudi do sklepov, ki so mestoma prelogistični in zato tudi težje sprejemljivi, ali pa sploh ne. Velika škoda je bila napravljena, ko je slovnica večih avtorjev že v 30.-ih letih v celoti prezrla Breznikovo skladnjo iz l. 1934 in se vrnila nazaj k suhi in neživljenjski sistematiki Janežič-Sketove slovnice. Pač pa ima Breznik posmrtno zadoščenje, da je novi čas v skladnji odločno krenil v smer, ki jo je že pred 40-imi leti kazal on. Nadaljevalca čakajo še njegova pomerjanja slovenskih skladenjskih značilnosti s tujimi, zlasti romanskimi.¹¹

3. Na tretjem mestu so Breznikove slovnice. S prvo izdajo 1916. l. je Breznik odpravil anahronizem Janežič-Sketove slovnice, ki je bila dobila svoj spolnjeni lik v 60.-ih letih 19. stol.¹² Končno je bila v slovenski slovnici spet uveljavljena normativna pristojnost osrednjih slovenskih govorov v glasovju, naglasu, oblikah (zlasti pozneje pa tudi v skladnji). V dobršni meri je v Breznikovi slovnici vsebovano veliko, skoraj polstoletno Škrabčevo raziskovalno delo. Kljub nasprotnemu pritisku iz šol (ki jim je bila slovnica namenjena) je bilo v nji uveljavljeno tudi tonemsko naglaševanje. Historizma je bilo v nadaljnjih izdajah zmeraj manj.¹³ Ko je Breznik svoji slovnici 1934. l. dodal še praktično stilistiko, je bila lepo zaokroženo delo, sposobno življenja vsaj še nekaj desetletij. Treba bi ji bilo za šolsko rabo v posebnem zvežčiču (ali v dodatku) dodati le še

⁷ Prim. pod 3, sicer pa: O tujkah in izposojenkah. DS 1906, 149—154. Kako je v naši pisavi s tujkami. DS 1907, 557—560. Ustrezni pasusi so še v razpravah pod 5.

⁸ Poglavje o imenih: Kaj krstna imena pomenijo. KGMD 1925, 29—30. — Rodbinski priimki iz starih svetniških imen. KMD 1942, 68—70. — O besedoslavju prim. še: Kako se besede jemljejo, Mentor 1908/9, 6—7, 34—36. — Zanimivosti iz našega štetja. Mentor 1910/11, 135—136, 157—159. — Besedni homunkulus, Mentor 1911/12, 64—66, 110—113, 183—185, 284—285. — Kako besede izgubljam, Slov. koledar za l. 1943, 69—70. — Sicer še: Ljudski jezik, Narodopisje Slov., II. del, 1945, 5—11.

⁹ Vpliv slovenskih slovarjev na srbohrvaške, ČJKZ 1931, 16—67. — Slovenske besede v češčini, slovaščini in poljščini. ČZN 1937, 213—218.

¹⁰ O stavi dopovednega glagola, DS 1905, 162—165. — Besedni red v govoru, SD 1908, 222—230, 258—267. Tudi ponatis, 44 str. — Primeri predikatnega nominativa v slovenščini, Slovenski jezik 1941, 33—39. — Stavčna negacija v slovenščini, RAZU, F-H razred, 1943, 159—200. Ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe. SU 44(43). — Prim. še Jezikovne ocene v DS 1919 in 1920.

¹¹ Jezikovne ocene, DS 1919, 1920, 1923 (zlasti ocena V. Levstika).

¹² Slovnico so napovedovali sestavki kot: Začetna poglavja iz slovenske srednješolske slovnice. IX. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v St. Vidu nad Ljubljano. 1914, 1—32. Prim. še Izreka o poeziji, VII. izvestje kn. škof. priv. gimn. v St. Vidu, 1912, 1—26.

¹³ Pač pa je bilo zlasti v naglaševanju morda še preveč historične doslednosti in arhaičnosti, kar se je potem izrodilo v naglasno »divjanje« čitankarjev. Prim.: Die Betonungstypen des slavischen Verbumb, Jagičev Arhiv 32, 399—454. O naglasu prim. še Naglas v šoli, VI. izv. šentiviške gimnazije, 1911, 1—25.

vaje. To se, kot vemo, ni zgodilo. Breznikovo lepo slovnico je uknil poenostavljajoči pedagogizem, ki je pri nas z množičnostjo svojih nosilcev, žal, v veliki meri že tedaj izbiral raje preproščino in nezahtevnost kakor kakovost in koristnost.

4. Na četrtem mestu Breznikovega ustvarjalnega opusa je njegovo delo pri pravopisu. Tu je bil manj uspešen tudi s čisto teoretičnega in taktičnega stališča: omahoval je zgodaj. Zaradi delnega Škrabčevega pretiravanja v prevodnem domačenju zemljepisnih lastnih imen je Breznik zabredel v drugo skrajnost; vsemu prevzetemu besedju bi bil rad ohranjal tujo pisno podobo (izvzete so le t. i. spo-sojenke¹⁴). Že Šolar je zapisal, da je to stranpot.¹⁵ V pravorečju je Breznik omahoval med tem, kar je prav, ali je bilo prav ali teoretično dosledno — ter tem, kar je v resnici; pri tem je bil do česa strpen v obe smeri (izgovor črke l), pri čem drugem pa samo v eno (pisava bravec). Posledica te njegove zvestobe/nezvestobe Škrabcu čuti slovenski pravopis še danes, čeprav se v prav zadnjem času kaže vendarle tudi že razumen izhod iz zagate.

5. Na petem mestu so Breznikove ocene in poročila. Večinoma je bil v njih popularizator znanstvenih razprav ljudi, ki jim je bil kot svojim učiteljem naklonjen, tudi v teh pa hkrati bister, informiran glosator. Polemike pri Brezniku skoraj ni, izjema je le odgovor na kritike slovenskega pravopisa iz l. 1935;¹⁶ rahlo polemične so še ocene izdaj slovenskih pisateljev,¹⁷ v še drugih recenzijah pa se je kazal kot dober poznavalec nekaterih slovenskih narečij, ki jih je nekaj tudi prvi sam opisoval. — Če čisto na koncu omenimo še njegove ocene leposlovnih in literarnozgodovinskih del ter opozorimo na dragocenost njegovih nabirkov ljudskega blaga (pesmi za Štreklja, pa tudi krepki izrazi), bi bila s tem precej izčrpana zlasti tematska podoba Breznikovega raziskovanja in znanstvenega zanimanja.¹⁸

Dr. Anton Breznik nam je zapustil veliko bogastvo, bogato dediščino. To dediščino lahko primerno upravljamo le tako, da je ne spremenimo v glavnico in ne skušamo živeti od njenih obresti. Resnično spoštovanje do Breznika torej ne kaže tisti, ki slepo prisega na vse, kar najde pri njem zapisanega, temveč tisti, ki skuša delati, kot je delal on, Breznik: ki prinaša nova spoznanja, spoznano razširja po obsegu in območju, odpravlja zmote in predsodke, se loteva zanemarjenih področij raziskovanja jezika, se delu predaja ves in za vse življenje, ki v javnosti stoji svojega moža in se ne zgublja v amorinem kolektivu, ampak prevzema moško odgovornost za svoje delo in misli,¹⁹ ki vse svoje delo nenehno predaja svoji narodni skupnosti z edino željo, da bi služil spoznanju, služil resnici. V tem je Breznik velika obveza za vse nas. Naj ne bo nikoli pozabljen ta veliki delavec, služabnik, veliki služabnik slovenskemu jeziku.

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta v Ljubljani

¹⁴ Prim. enote pod 7.

¹⁵ V knjigi *Zivljenje besed*.

¹⁶ Ocenjevalcem Slovenskega pravopisa, S. 1936, št. 262—263, 265—267, 269—272.

¹⁷ Izdaje naših pripovednikov. DS 1936, Jezikovne ocene, Ds 1919, 1920, 1923.

¹⁸ Zanimivo dopolnilo tvorijo njegovi portreti jezikoslovcev: L. Pintar, *Večna pratika* IMK, 1908, 78—79. — Dr. K. Štreklju za spomin, DS 1912, 452—455. — Svetčeva devetdesetletnica, DS 1916, 335—336. — O. Stanislav Škrabec, ČJKZ 1918/19. — Ob 150 letnici rojstva Vuka Karadžića, SJ 1938, 178. — Ob 20 letnici smrti p. St. Škrabca, CF 55, 290—292. — Maks Pleteršnik, SBL 1949. — O. Stanislav Škrabec, ČZN XV, 153—157. — O besedotvorju: Pogreški pri nekaterih priponah, DS 1904, 427—31. — Zloženke v slovenščini, RAZU, F.-F.-H. razred, 1944, 53—76.

¹⁹ O mestu slovenskega jezika med slovanskimi: O skupnem jeziku vseh Slovanov. Čas 1908. — Narodno-stno vprašanje. Čas 1908. — Naše jezikovno jedinstvo, DS 1922, 138—139.

OB SMRTI PROF. PAVLA KALANA

Kdorkoli je kdaj v povojnih letih stopil čez prag Narodne in univerzitetne knjižnice, ga je moral srečati in si ga zapomniti: visok, nekoliko upognjen, ščetkasta frizura s srebrnim nadihom, naočniki močne dioptrije in za njimi živahne, rahlo nasmejane oči. V delovni halji, s knjigo pod pazduho je hitel h katalogom ali v skladišče ali kamor že, nato se je spet nenadoma pojavil ves razgret, s podatkom, ki si ga sam prej zaman iskal. Koliko študentov, izobražencev, znanstvenikov pa tudi znanja željnih preprostih ljudi se je obrnilo nanj — in malo-kdo je ostal praznih rok. Celo reševalcem križank je bil pripravljen pomagati. Za to njegovo uslužnostjo je bilo veliko znanja, ali po mnenju prof. Kalana očitno še premalo, zato si ga je nenehno obnavljal in dopolnjeval. Tako je izgorel v svoji bibliotekarski vnemi in letos poleti so ga pokopali, starega štiriin-sedemdeset let.

Pavle Kalan je bil po izobrazbi slavist in romanist, po nagnjenju in poklicu bibliotekar. Iz teh sestavin se je oblikovalo tudi njegovo strokovno-znanstveno delo. Zaradi nesebičnega razdajanja in silne želje po popolnosti ni mnogo publiciral, zlasti ne sam oziroma pod svojim imenom, zato pa je zaoral brazde na vseh svojih ozko strokovnih in mnogih stičnih področjih.

S slovenskimi literarnimi vprašanji se je ukvarjal predvsem v prvem obdobju svojega življenja. Glosiral je določena poglavja iz Jurčičevega življenja in pripravil komentirano izdajo povesti Hči mestnega sodnika. Napisal je razpravo o Aškercu v glasbi (le-ta je bila njegov konjiček) in dokazal, da je Aškerčeva spominska plošča v Ljubljani vzdana v pravi hiši. Orisal je zgodovino pesmi Hej, Slovani. Oskrbel je več člankov za Enciklopedijo Jugoslavije in Slovenski biografski leksikon, sodeloval je pri povojnih slovenskih čitankah ipd.

Zelo opazen dosežek Kalanovega znanstvenega razvoja so tri izdaje Italijansko-slovenskega slovarja. Delo sta začela pripravljati s prof. Bajcem kot soavtorjem že več let pred vojno, ko sta učiteljevala na ljubljanskem liceju. Pobudo in zasnovo je dal (menda) prof. Bajec, večina težaškega dela, zlasti pa vse izpopolnitve so Kalanove. Že goli podatki pričajo o obsežnem in dolgotrajnem naporu: prva izdaja ima 638 strani, druga 800, tretja 844. Vsebinska analiza izpopolnitev v slovarju to misel ne le potrjuje, ampak tudi razširja: Kalan je poskrbel, da je slovar rastel vzporedno z razvojem italijanskega besedišča in da je italijanska beseda čim adekvatneje pojasnjena s slovensko. Prim. ital. orbita = 1960: kolesnica, tir; krožni tok; očnica, očesna jamica; 1971: orbita, tir, krivulja (nebesnega telesa); očnica, očesna jamica. Tako je prof. Kalan soizoblikoval enega najboljših slovenskih standardnih dvojezičnih slovarjev.

Največji uspehi Kalanovega prizadevanja pa bodo ostali vidni v bibliotekarstvu. Od leta 1946 pa skoraj do smrti so pod njegovim vodstvom nastajali, rastle in se dopolnjevali katalogi Narodne in univerzitetne knjižnice, v prvi vrsti njen imenski katalog. Kalan je pojmoval bibliotekarstvo kot strokovno službo znanosti, zato si je nenehno prizadeval, da bi spravil katalogiziranje na najvišjo mogočo raven, pa naj zadeva zadostnost in doslednost izpisov, razreševanje in razčiščevanje bibliografskih nejasnosti ali uporabnost zbranih podatkov. Žal zaradi utesnenosti stavbe NUK in razmer mnogih načrtov ni mogel uresničiti. Naj-

očitnejši dokument Kalanove bibliotekarske aktivnosti bodo prej ko slej anonimno izdana pravila Abecednega imenskega kataloga, s katerimi so bili postavljeni trdni temelji za rast slovenskega bibliotekarstva. Knjiga, ki je bila izdelana sicer po evropski bibliotekarski praksi, nosi očiten pečat Kalanove iznajdljivosti in preciznosti. Kot strokovnjak za abecedni katalog je prof. Kalan postal član mednarodne komisije za katalogizacijo in sodeloval na več mednarodnih konferencah; na njih se je potegoval za uskladitev oziroma poenotenje katalogiziranja. Najbolj tehten prispevek v tej smeri je njegov londonski referat *Choice of entry for authors whose names vary*. Vzporedno z razvojem slovenskega bibliotekarstva se je oblikovala slovenska bibliotekarska terminologija. Kalan je bil ves čas njen usmerjevalec. Med drugim je bil sourednik slovenskega besedja v Terminološkem slovarju s področja znanstvenih informacij (1969). Posegel je tudi v bibliografijo. V Slavistični reviji npr. je objavil slovenistično bibliografijo za leta 1945—1949, ki kot torzo še vedno opozarja na potrebo po nadaljevanju. Iz želje po enotnosti podatkov v slovenskih bibliografskih pomagalih je nastal poglobljen članek *Ob osmem zvezku Slovenske bibliografije*.

In ne nazadnje: s svojo besedo in živim zgledom je prof. Pavle Kalan vzgojil vrsto slovenskih izobraženkov, zlasti pa veliko knjižničarjev in bibliotekarjev, da bi na enem ali drugem področju nadaljevali njegovo delo.

Stane Suhadolnik
SAZU v Ljubljani

Zapiski, ocene in poročila

MADŽARSKE IZPOSOJENKE V PREKMURŠČINI

Članek Lajosa Kissa: *Ungarisch — slawische Wechselbeziehungen in der Sprache (Annales Universitatis Scient. Budapestinensis... Sectio linguistica, T. IV, 1973, 1—12)*, nastal kot predavanje na salzburški univerzi, me je vzpodbudil, da zapišem nekaj misli in dejstev, ki se človeku od nekdanj porajajo ob branju podobnih spisov. Kiss obravnava — informativno za tuje poslušalce — najprej slovanske izposojenke v madžarščini, nato pa madžarske v slovanskih jezikih. Sklep članka je, da je število madžarskih besed v vseh slovanskih jezikih skupaj približno enako številu slovanskih izposojenk v madžarščini. Nas pa mora zanimati, kaj in kako pišejo madžarski slavisti o madžarskih besedah v slovenščini.

V novejšem času je István Kniezsa, ki je napisal veliko delo o slovanskih izposojenkah v madžarščini (gl. Slav. revija 19, 167 sl.), v poljudnem pregledu Madžarsko-slovanski jezikovni stiki (v zborniku A ma-

gyarság és a szlávok, Budapest 1942, 168 sl.) prvi naštel v poglavju o »madžarskem vplivu v slovenščini« (str. 183—4) vrsto madžarskih besed, ki jih pozna prekmurščina. Kniezsi v čast bodi povedano, da tudi na tem mestu dosledno imenuje naše narečje »hazai szlovén« = domovinska, domača slovenščina in prebivalce »szlovének« (Slovenci), le prvič jim dodaja v oklepaju »vendek«.

Kniezsa pravi, da je prekmurščina »v resnici prepojena z madžarskimi prvinami, medtem ko je število madžarskih izrazov v slovenščini onstran meje bistveno manjše, čeprav je tudi dovolj pomembno« (183). Madžarske izposojenke razvršča glede njih značaja v skupine, označujoče državno in cerkveno organizacijo, področje konjereje (tu je tudi kočija), nekaj iz noše in mer ter še nekaj drugačnih besed (*kinč, hasen*...). Kniezsa pravilno primerja značaj teh izposojenk z enakimi v kajkavščini — to pa moramo izpopolniti v tem smislu, da so

dovljici. Čeprav je v dramatikovem rodnem mestu še ohranjena njegova rojstna hiša, na pročelju katere nas nanj opozarja spominska plošča, je zaenkrat prišlo le do ureditve sobe, posvečene življenju in delovanju tega znamenitega moža, prežetega z idejami preporeda.

Slovenski gledališki muzej in Muzeji radovljjske občine so v prvem nadstropju graščine v Radovljici poleg čebelarkega muzeja letos spomladi odprli Linhartovo sobo. Tako je končno dobil Linhart, ki je bil ne samo pesnik, dramatik in zgodovinar, marveč tudi gledališčnik, pedagog in prevajalec, v domačem mestu sicer skromen, a prijeten kotiček.

Ko vstopimo v razstavni prostor, nas najprej pozdravijo tri figure, ki predstavljajo osebe iz Linhartove Županove Micke. Oče Jaka in Micka sedita na skrinji, Anže pa stoji za njima. Na steni nasproti vratom pa je velika silhueta A. T. Linharta, posneta po bakrorezu Janeza Vida Kauperza iz leta 1780.

Razstavljeno gradivo je smotrno izbrano in urejeno tako, da nas s kar se da malo besedami seznanjajo z vsemi področji Linhartovega udejstvovanja. Ogled stalne razstave pričnemo na levi strani. Najprej se ob štirih fotografijah, ki nam ponazarjajo vpis v rojstni knjigi, takratno Ljubljano, stiški samostan in Dunaj v drugi polovici 18. stoletja, spoznamo z osnovnimi življenjepisnimi podatki. Takoj zraven sta Linhartovi začetniški deli v nemščini. To sta prevod igre Miss Jenny Love (1780) ter njegov nemški pesniški almanah Blumen aus Kraim (1781). Pod slikovnim gradivom so ob steni v vitrinah knjižne izdaje Linhartovih del, ki so izšla še za časa avtorjevega življenja. Tu je tudi njegovo zgodovinsko delo Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Oesterreichs (Poskus zgodovine Kranjske in drugih dežel južnih Slovanov v Avstriji) v dveh delih, ki sta izšla v Ljubljani 1788 in 1791.

Podobe na steni nam predstavijo Linhartove sodobnike Žigo Zoisa, Valentina Vodnika in Jurija Japlja. Zlasti prijateljstvo z mecenom in mentorjem Zoisom je pripomoglo, da se je Linhart pričel ukvarjati s slovensko dramatikom. Na te prve pobude nas spominja na razstavi podoba Stanovskega gledališča v Ljubljani, ki je bilo zgrajeno leta 1765. Linhart in Zois pa sta po letu 1786, ko so ljubljanski meščani ustanovili Družbo prijateljev gledališča,

večkrat priredila kako besedilo za gostujoče italijanske igralce v slovenščini. Razstava nam predstavi Linhartovo besedilo, ki se prične: Fantji! en lep zvet je ta ...

V Stanovskem gledališču je bila 28. decembra 1789 prvič uprizorjena komedija Županova Micka. O tej uprizoritvi je v nemškem Ljubljanskem tedniku izšla že naslednji dan navdušena ocena, ki je najverjetneje prišla izpod peresa Žige Zoisa. Razstavljene fotografije nam skušajo predstaviti ta rojstni dan slovenskega gledališča, kakor tudi knjižni izdaji obeh komedij, namreč Županove Micke (1790) ter komedije Ta veseli dan ali Matiček se ženi (isto leto). V vitrini pa so pred nami še kasnejše izdaje Linhartovih dramatskih del.

Predstavitve Linhartovega dela pa ne bi bila popolna, če ne bi bilo nekaterih dokumentov, ki pričajo o tem, da je deloval v letih 1786 — 1790 kot šolski komisar in ustanovil v tem kratkem času kar 27 šol. Na razstavi vidimo dopis Linharta šolnika iz leta 1793.

Da je bil Linhartov delež pri prosvetljevanju zares velik, nam dokazuje njegovo sodelovanje pri prenekateri preredni akciji, tako npr. tudi njegov prevod Wollsteinove knjige za kmete Bukve od kug inu bolezen goveje živine, tih ovac inu svin ... (1792).

Nadalje pričajo naslovne strani izdaj Matička in Županove Micke iz časa romantike ter vabila k uprizoritvam, kako so cenili Linhartovo delo France Prešeren, Matija Čop in Andrej Smole.

Zadnji del razstavljenega gradiva nam posreduje kasnejše knjižne izdaje in uprizoritve dramatskih del s fotografijami nekaterih prizorov, zlasti s predstave Županove Micke leta 1939 v režiji Bratka Krefta ter nekaterih pomembnejših upodobitev med vojno in po njej. Zanimivi sta še posebej fotografiji, ki nam kažeta zasedbo in prizor Županove Micke v izvedbi Slovenskega narodnega gledališča na osvobojenem ozemlju, katere premiera je bila 20. februarja 1945. Prikaz zaključuje nekaj podob s prizori iz Kreftovih Kranjskih komedijantov.

V vitrinah, ki so razvrščene v sredini sobe okrog treh že omenjenih figur, so posnetki nekaterih pomembnejših ocen Linhartovega ustvarjanja.

Ob otvoritvi Linhartove sobe je izdal Slovenski gledališki muzej v Ljubljani zares

okusen in pregleden katalog, ki vsebuje precej slikovnega gradiva, bibliografijo ponatisov Linhartovih del ter kronološki pregled poglavitnih člankov in razprav o Antonu Tomažu Linhartu.

Linhartova soba naj bi bila sedaj vzpodbuda, da se v prihodnosti uresniči zahtevnejša zamisel, namreč ureditev Linhartove rojstne hiše v Radovljici.

Niko Rupel
Radovljica

BALGARSKI EZIK I LITERATURA

»Balgarski ezik i literatura« je dvomesečno glasilo ministrstva za prosveto in centralnega komiteja zveze bolgarskih učiteljev. Posvečeno je metodiki pouka materinščine in bolgarske književnosti v višjih razredih osnovnih šol ter v srednjih šolah. Izhaja že sedemnajsto leto v Sofiji. Opozorili bi radi na nekaj zanimivejših prispevkov, ki so bili objavljeni v letu 1973.

Gradivo, ki ga prinaša revija, je v glavnem razdeljeno v dve veliki rubriki: metodika ter jezikoslovje, literarna teorija in literarna zgodovina. Prva je obsežnejša. Pri tem število člankov, posvečenih metodični obravnavi literarnih tem, le za spoznanje presega število tistih, ki govore o jeziku. Veliko pozornosti posvečajo vprašanju aktivizacije in samostojnega dela samih dijakov, tako pri analizi literarnih del, kot pri jezikovnem pouku. Med prispevki, ki obravnavajo metodiko pouka jezika, so zanimivi predvsem tisti, ki govorijo o programiranem pouku, o grafičnem prikazovanju sintaktičnih struktur ter o leksikologiji. Med literarnimi temami vzbujajo pozornost tiste, ki govorijo o metodiki pouka sovjetske in ostalih tujih literatur.

Rubrika »jezikoslovje, literarna teorija in literarna zgodovina« je bolj teoretična. Med zanimivejšimi članki je treba omeniti prispevke Konstantina Popova »Tendence v razvoju teorije jezika in stila literarnega dela«, ki nazorno kaže stanje sodobne bolgarske literarne teorije, ter sestavek Teodora Bojadžieva o bolgarski pisavi, v

katerem je v strnjeni obliki prikazal njen razvoj ter sedanje stanje.

Od prispevkov, ki niso vključeni v osnovni rubriki, kaže omeniti razlago predloga novega učnega načrta za pouk bolgarščine in bolgarske literature v novi enotni srednji politehnični šoli (IV. — X. razred). V vrsti člankov nudijo nekatere zanimive rešitve, ki utegnejo pritegniti pozornost tistih, ki se ukvarjajo s sestavljanjem učnih načrtov pri nas.

Revija prinaša tudi dve zanimivi bibliografiji: bibliografijo člankov, posvečenih samostojnemu delu dijakov pri pouku jezika in literature, ter člankov o metodiki pouka literature v srednjih šolah.

Opozorimo naj še na eno privlačno posebnost revije »Balgarski ezik i literatura«. To je izredno širok krog sodelavcev. Skoraj da ni avtorja, ki bi se v tem letniku oglasil dvakrat. Razen tega je tretjina sodelavcev stalno zaposlenih zunaj obeh univerzitetnih središč: Sofije in Trnova. Nekateri delajo celo na vasi. Da sodelavec res ne primanjkuje, kaže tudi tematični plan, ki ga je za naslednje leto predložilo svojim sodelavcem uredništvo revije. Sodelavcev stalno zaposlenih zunaj obeh uni-O veliki aktivnosti učiteljev bolgarskega jezika in literature pričča tudi sodelovanje na različnih konferencah in posvetovanjih, o katerih revija tudi poroča. In to ne le pasivno, ampak z vrsto poročil in referatov.

Matej Rode
Gimnazija v Celju

KOLIKO TEDENSKIH UR ZA MATERINŠČINO?

V strokovni reviji *Russkij jazyk v nacional'noj škole* (5, 1974), ki jo izdaja Akademija pedagoških znanosti SZ, objavlja N. V. Barannikov uvodni članek o položaju pouka ruščine v neruskih republikah in o možnostih za izpopolnitev učnega sistema za tkim. drugo materinščino. Bralca posebnost pritegne razpredelnica, ki vsebuje po-

datke o številu tedenskih ur v prvih treh razredih osnovne šole; zanimivi in zgovorni so podatki za vseh 15 republik SZ, vendar nas presenečajo predvsem tisti o tedenskih urah ruščine v Ruski sovjetski federativni socialistični republiki (RSFSR), kjer gre za prvi materni jezik. Skupno število tedenskih ur znaša za prve tri razrede

26, po razredih pa so razporejene učne ure za ruščino takole: v prvem razredu povprečno 7 ur na teden, v drugem 10, v tretjem 9, kar praktično pomeni, da imajo ruski šolarji med sedmim in desetim letom

starosti skoraj po dve uri materinščine dnevno. Seveda število tedenskih ur še ni vse, kaže pa vendarle poudarjeno skrb za oblikovanje in kultiviranje najvažnejšega izrazila — materinščine.

F. J.
Ljubljana

Vprašali ste

ZMOTNA RADIJSKA INFORMACIJA O MÉRIMÉEJU

Po radiu sem 23. septembra t. l. ponovno slišala v oddaji opoldan »na današnji dan« o francoskem pisatelju Prosperu Mériméeju, češ da je potoval po Bosni in Istri ter nabiral narodne pesmi, kar pa ne drži.

V svoji knjižnici imam originalno knjigo Puškinovih zbranih del (izdaja V. V. Komarova, Peterburg 1899). V nji sem že pred mnogimi leti zasledila Puškinov predgovor k »Pesnim zahodnih slovanov«, kjer dobesedno navaja tudi Mériméejevo pismo v francoščini.¹

Prilagam prevod iz omenjene knjige:

Aleksander Sergejevič Puškin: Pesmi zahodnih Slovanov. (Predgovor).

Večino teh pesmi sem vzel iz knjige, ki je izšla v Parizu ob koncu l. 1827 pod naslovom *La Guzla, ou choix de Poésies Illyriques, recueillies dans la Dalmatie, la Bosnie, la Croatie et l'Herzegowine* (Gusle ali izbor poezije Ilirov, zbran v Dalmaciji, Bosni, Hrvaški in Hercegovini). Neznani izdajatelj pravi v svojem predgovoru, da, ko je nekoč nabiral te preproste pesmi napol divjega plemena, ni mislil, da bi jih objavil; ko pa je potem opazil, kako je prišel v modo okus za tuja dela, posebno taka, ki se v svoji obliki oddaljujejo od klasičnih vzorcev, se je odločil, da jih bo zbral, in po nasvetu prijateljev je prevedel nekatere od teh pesnitev ipd.

Ta neznani zbiratelj ni bil nihče drug kakor Mérimée, ostri in originalni pisatelj, avtor Teatra Klare Gazul, Kronike dobe Karla IX., Dvojne pomote in drugih del, nenavadno tehtnih v času globokega in žalostnega padca sedanje francoske literature.

Poet Mickiewicz, tankočuten in prodoren kritik ter poznavalec slovanske poezije, ni posumil v pristnost teh pesmi,² a neki učen Nemec je napisal o njih obširno razpravo.³

Zelo sem bil radoveden, na čem sloni izvor teh pesmi. S. A. Soboljevski je na mojo prošnjo pisal o tem Mériméeju, s katerim je bil dobro znan; in v odgovor je prejel naslednje pismo:⁴

Pariz, 18. I. 1835

Mislil sem, gospod, da Guzla ni imela več kot sedem bralcev, vstevši Vas, mene in tiskarja; zdaj pa z velikim veseljem vidim, da lahko prištejem še dva, kar da lepo celoto devetih in potrjuje pregovor, da nihče ni prerok v svoji deželi. Odgovoril bom odkrito na Vaša vprašanja. »Guzlo« sem sestavil iz dveh razlogov, od katerih prvi je bil, ponorčevati se iz »lokalne barve«, v katero smo se vrgli na vrat na nos okrog l. 1827. Da bi Vam pojasnil drugi razlog, Vam moram povedati neko zgodbo. V tem istem letu 1827 sva z enim mojih prijateljev naredila načrt, da bova potovala v Italijo. Bila sva pred zemljevidom in začrtovala s svinčnikom najino potovanje.

¹ Ciklus Pesmi zahodnih Slovanov s predgovorom vključujejo tudi novejšje izdaje Puškinovih del: A. S. Puškin, Polnoce sobranie sočinienij v desjati tomah, t. III, Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, Moskva—Leningrad 1949, str. 284—324 (in v ponovnih izdajah); A. S. Puškin, Sobranie sočinienij v desjati tomah, t. II, Gosudarstvennoe izdatel'stvo hudožestvennoj literatury, Moskva 1959, str. 389—425; A. S. Puškin, Sočinienija v treh tomah, t. I, Izdatel'stvo »Hudožestvennaja literatura«, Moskva 1964, str. 345—379; A. S. Puškin, Izbrannye proizvedenija v dveh tomah, t. I, Izdatel'stvo »Hudožestvennaja literatura«, Moskva 1965, str. 173—207; A. S. Puškin, Stihotvorjenja, Izdatel'stvo »Hudožestvennaja literatura« (Narodnaja biblioteka), Moskva 1965, str. 163 do 196; itd. — Vse opombe: J. K.

² Adam Mickiewicz je označil pesem Morlach v Weneccji, ki jo je prevedel iz Mériméejeve Guzle, za prevod »z serbskega« (prim. A. Mickiewicz, Dzieła I, Wiersze, Warszawa 1955, str. 311).

³ Puškin je, po mnenju ruskih komentatorjev, mislil na knjigo W. Gerhard, Serbische Volkslieder und Heldenmärchen, Leipzig 1828; izdaja obsega prevode pesmi iz Mériméejeve Guzle, kakor tudi originalnih srbskih pesmi (prim. A. S. Puškin, Sobranie sočinienij II, Moskva 1959, str. 741).

⁴ Od tod je tekst francoski.

Prišedši do Benetk, na karti, seveda, in naveličana Angležev ter Nemcev, ki bi jih tam srečavala, sem predlagal, da bi šla v Trst, od tam pa v Dubrovnik. Predlog je bil sprejet, toda bila sva zelo na slabem z denarjem in ta »žalost brez primere«, kot je rekel Rabelais, naju je ustavila sredi načrta. Pa sem predlagal, da bi najino potovanje opisala vnaprej, ga prodala založniku, honorar pa porabila za to, da bi se prepričala, če sva se kaj dosti zmotila. Jaz bi zbral ljudske pesmi in jih prevedel; bil sem pač izzvan, in naslednjega dne sem prinesel svojemu sopotniku pet ali šest prevodov.

Jesen sem preživel na deželi. Kosilo je bilo opoldne, vstajal sem ob desetih; ko sem pokadil eno ali dve cigari, ne vedoč, kaj početi, dokler ženske ne pridejo v salon, sem napisal balado. Imela je obseg majhnega zvezka, ki sem ga objavil v popolni tajnosti in ki je prevaral dve ali tri osebe. Tu navajam vir, iz katerega sem črpal to »lokalno barvitost«, toliko čaščeno: najprej majhna brošura nekega francoskega konzula v Banjaluki. Naslov sem pozabil, njena analiza bi bila lahka. Avtor želi dokazati, da so Bosanci prave hudobe in to kar dobro utemeljuje. Tu in tam citira kakšno ilirsko besedo, da bi se pobahal s svojim znanjem (mogoče ni vedel več od mene). Zbral sem te besede skrbno in jih zabeležil. Potem sem bral poglavje, naslovljeno O morlaških nošah, in Fortisovem potovanju po Dalmaciji. Vsebovalo je tekst in prevod žalostinke o ženi Hasan-age, ki je resnično ilirska; toda ta prevod je bil v verzih. Neznansko sem se trudil, preden sem imel dobesedni prevod, primerjajoč besede v tekstu, ki se je ponavljal, z interpretacijo abeja Fortisa. S potrpljenjem sem dobil besedo za besedo, toda bil sem v stiski še glede nekaterih točk. Obrnil sem se na enega svojih prijateljev, ki zna ruski. Bral sem mu tekst in ga izgovarjal po italijansko, razumel ga je skoro popolnoma. Najboljše pa je to, da je Nodier, ki je izkopal iz zemlje Fortisa in balado o Hasan-agi ter jo prevedel po verzificiranem prevodu abeja ter jo še v svoji prozi poetiziral, kričal kot orel, češ da sem ga oropal.

Prvi ilirski verz se glasi:

»Scto se bieli u gorje zelenoi«. Fortis je prevedel »Che mai biancheggia nel verde Bosco«. Nodier je prevedel Bosco t. j. zeleneča ravan. To ni dobro, kajti rekli so mi, da »gorje« pomeni hrib.

To je moja zgodba. Opravičite me pri gospodu Puškinu. Ponosen sem in sramujem se hkrati, da sem ga ujel, ipd.⁵

V tej zvezi sem zasledila tudi tole:

V četrtem zvezku »Methode Mertner« — *Französisch für Deutsche* (58. Auflage; Verlag der zeitgemässe Sprachmethodik, München 1919) — je med drugim gradivom natisnjena tudi novela »Les Bohémiens« — *par Prosper Mérimée* (!!). Novela je povedana v prozi, Puškin kot avtor ni omenjen. Primerjala sem jo s Puškinovimi »Cigani« in ugotovila, da je točen prevod Puškinega dela v verzih!

Torej se ni Mérimée pokazal mistifikatorja samo v Clari Gazul in v baladah La Guzla (Gazul — Guzla — gusle!), temveč tudi tu.

Meta Rainer
Zalec

☆ ☆ ☆

Objavljamo izvlečke iz pisma, ki ga je tov. Meta Rainer 4. okt. 1974 pisala urednici jezikoslovnega dela JiS, in prevod, ki ga je pismu priložila. Ta objava naj bo spodbuda njej in še drugim slovenskim slavistom, da bi glosirali podobne napačne ali sporne informacije, ki se pogosto pojavljajo v naših javnih občilih, in tako pripomogli k bolj odgovornemu javnemu izobraževanju najširšega občinstva.

K prispevku tov. Rainerjeve pa naj razen nekaj drobnih dopolnil in obliki opomb sledi še kratka informacija:

Puškin se v svojem ciklu *Pesmi zahodnih Slovanov*, ki obsega 16 pesmi, ni naslonil samo na Mériméejevo *Guzlo*. Iz nje je prevedel 11 pesmi, in sicer *Videnie korolja* (1), *Janko Marnavič* (2), *Bitva u Zenicy Velikoj* (3), *Feodor i Elena* (4), *Vlah v Venecii* (5), *Gajduk Hrzič* (6), *Pohoronnaja pesnja Iakinfu Maglanoviča* (7), *Marko Jakubovič* (8), *Bonapart i černogorcy* (9), *Vurdalak* (13) in *Konj* (16). Dve je prevedel iz *Srbskih narodnih pesmi Vuka Karadžića*: *Solovej* (10), ki v originalu nosi naslov *Tri največje tuge* (I, 542), in *Sestra i brat'ja* (14), v originalu *Bog nikom dužan ne ostaje* (II, 5). Za pesmi *Pesnja o Georgii Černom* (11), *Vojevoda Miloš* (12) in *Janyš korolevič* (15) še niso našli predlog in jih imajo za Puškinove originalne.

Cikel je Puškin najprej tiskal brez predgovora in opomb v »Biblioteki dlja čtenia-

⁵ Iz ruščine in francoščine prevedla Meta Rainer.

ja« leta 1835, še isto leto pa ga je ponatisnil, to pot s predgovorom in opombami, v četrtem zvezku svojih »Stihotvorenij«. Tu se je prvič pojasnila geneza MÉRIMÉEJEVE Guzle, vendar ne povsem v skladu z resničnim potekom stvari. MÉRIMÉE je menda pripravljaval zbirko okoli sedem let in ni nastala v pičlih petnajstih dneh, kakor se je postavljaval v pismu Soboljevske-mu, pa tudi temeljila je na resničnem študiju južnoslovanske folklore, predvsem duha ljudskih pesmi (prim. A. S. Puškin, Sobranije sočinjenij II, Moskva 1959, str. 740, 741).

Enciklopedija Jugoslavije pod geslom Prosper MÉRIMÉE (6. knj., Zagreb 1965, str. 76), ki ga je napisal Nikola Banašević, univerzitetni profesor v Beogradu, obširneje govori o »zbirki tobožnjih ‚ilirskih‘ (srpsko-hrvatskih) pesama *La Guzla*... sa predgovorom, portretom izmišljenog pevača Hijacinta Maglanovića i raznim beleškama i

komentarima«. Tu je tudi zabeleženo, da je med MÉRIMÉEJEVIMI spretnimi potvorbami prevod Hasanaginice iz teksta opata A. Fortisa in da je izšla leta 1842 druga, s petimi teksti razširjena izdaja Guzle. Med literaturo citira Banašević tudi zadevno raz-pravo V. Yovanovitch, »La Guzla« de Prosper MÉRIMÉE, Paris 1911. Torej more zmotna informacija našega radia izvirati iz kakšnega zastarelega vira.

Kar zadeva MÉRIMÉEJEV prozni prevod Puškinovih Ciganov brez navedbe avtorja originala, stvar ni hudo presenetljiva, saj je bilo poznavanje slovanskih literatur na evropskem zahodu v 1. polovici 19. stol. neznatno in so pisatelji lahko objavljali od onod prevedene ali prirejene tekste kot svoje brez pretirane bojazni, da bi jih kdo odkril. Ta dediščina se očitno še dandanašnji le počasi odpravlja.

J. K.
Ljubljana

SKLEPI SLAVISTIČNEGA DRUŠTVA SLOVENIJE NA OBČNEM ZBORU 29. 9. 1974

Občni zbor je z odobravanjem sprejel poročilo o delu SDS v preteklem obdobju in sklenil, naj društvo nadaljuje z začetimi akcijami.

1. V skladu s temeljno politično usmeritvijo naše družbe meni SDS, da je tudi na jezikovnem področju potrebno permanentno izobraževanje, nenehna vzgoja. S samoupravljanjem, v katerem kot upravljavec sodeluje sleherni proizvajalec, se iz dneva v dan tvori nova, živa, bogata plast slovenskega jezika: pač kot sporazumevalni medij samoupravljalcev. S tem jezikom se potrjuje samoupravljalvska in slovenska identičnost slovenskih delavcev, zato mu je treba posvečati posebno pozornost

— v oblikah rednega izobraževanja:

a) v osnovnih šolah, kjer naj slovenskega pouka ne bi zanemarjali na račun prepotentnega in morda celo spornega angažiranja učiteljev za različne obsežne posege v območju drugih šolskih predmetov;

b) v srednjih in poklicnih šolah, kjer naj se že enkrat neha večno ščipanje ur slovenščini, saj je stanje za ta del in zlasti v primerjavi s položajem materinščine v drugih evropskih šolstvih že močno zaskrbljujoče (prav zdaj so za uvedbo nove-

ga predmeta »Osnove marksizma in samoupravljanja«, predmeta, ki ga narekuje naša družbena stvarnost in zato njegovo uvedbo SDS pozdravlja, npr. na poklicnih šolah slovenskemu pouku vzeli 25% do-sedanjih ur; na tehničnih šolah za odrasle imajo le po 1 uro in samo v enem razredu po 2 uri slovenščine tedensko); v učnem programu za srednje šole naj bi se jezikovnemu pouku dalo več poudarka. Seveda bi to morali upoštevati tudi v praksi, saj se marsikje v okviru predmeta slovenski jezik s književnostjo jezikovni pouk še zmeraj zapostavlja v korist slovstvene-ga pouka;

c) na vseh vrstah šol, ki vzgajajo učitelje, vključno na univerzi, naj se za prihodnje učitelje uvede obvezno slovensko jezikovno izobraževanje; prav pomanjkljivo jezikovno znanje učiteljev drugih predmetov je eno izmed legel kvarjenja in s tem defunkcionalizacije jezika;

— v obliki permanentnega, strokovno utemeljenega spremljanja jezikovne kulture v javnem nastopanju in sporočanju:

(v časopisju, kinu, radiu, v komercialnih sporočilih, zlasti na TV, po kateri posebne »žive« oddaje, npr. različne »okrogle mi-ze«, pogosto reproducirajo pravo karikatu-

ro slovenščine, ko iz težnje po »živosti« ponujajo žargonsko in narečno govorico, pri čemer ne pomislijo, da s tem nasiljujejo poslušalce z različnih drugačnih narečnih oziroma govornih področij.)

Bil bi že skrajni čas, da se s tem v zvezi preneha z večnim prelaganjem odgovornosti, z izgovarjanjem na vse mogoče ozire; vsakdo naj prevzame svoj delež odgovornosti, to odgovornost pa naj bi ustrezne institucije tudi primerno sankcionirale.

2. S tem v zvezi meni SDS, da bi moral

a) Zavod za šolstvo SRS poskrbeti za to, da bi bili poučevalci slovenščine deležni vsaj toliko skrbi v zvezi z dodatnim in permanentnim izobraževanjem, kakor so te skrbi deležni npr. poučevalci tujih jezikov. Zdaj je tovrstna skrb zavoda za slovenščino več kot mačehovska: medtem ko prireja poučevalcem tujih jezikov v svoji režiji celotedenske seminarje, ni hotel šolam niti priporočiti dvodnevni predavanj, ki jih je za svoje članstvo v svoji režiji pripravilo SDS;

b) Zavod bi se moral v duhu nove ustave ter ustrezne prakse v drugih republikah o vseh spremembah, ki prizadevajo položaj slovenščine kot šolskega predmeta, konzultirati s SDS kot družbeno interesno

skupnostjo, ki na tem področju deluje in je zanj na vsak način tudi družbeno odgovorna, s tem pa tudi kompetentna;

c) Zavod za šolstvo SRS bi moral s svoje strani podpreti že nekaj časa obstoječi predlog, naj bi se na ljubljanski filozofski fakulteti odprlo dvoje učiteljskih mest za metodiko pouka slovenske književnosti in jezika; tovrstna veda je pri nas močno zanemarjena, zavod pa bi se s svojo podporo pridružil ustreznim prizadevanjem filozofske fakultete, ki je prav zdaj začela s sistematičnim podiplomskim študijem metodike, brez razvite metode ni mogoče računati na najbolj uspešen, sproten in nagel prenos modernih pogledov na jezik in literaturo v šole;

č) vsem slovenskim otrokom je treba vsaj na področju SRS omogočiti šolanje v materinščini; izgovori glede tega ne morejo biti z ničimer utemeljeni.

3. V skladu z značajem svojega delovanja izraža SDS vso podporo slovenski manjšini v Avstriji in Italiji — zoper zadnje pritiskne na njuno narodno identičnost. V tem smislu je sprejelo dvoje izjav, ki sta sestavni del teh sklepov.

*Slovenski slavisti
na zborovanju
v Ljubljani, 28. septembra 1974*

IZJAVA SOLIDARNOSTI KOROŠKIM SLOVENCEM V AVSTRIJI

Ob vedno novih manifestacijah nestrpnosti in postopkov, ki niti zdaleč niso v skladu s tradicijo evropskega humanizma, pa ste jih kot Slovenci kar naprej brezobzirno deležni od dela avstrijske politične javnosti, vam slovenski slavisti s svojega občnega zбора v Ljubljani izražamo vso svojo podporo. Velikonemški nacifašizem se je očitno zdaj z vsem travmatičnim besom in s svojimi znanimi metodami osredotočil na vas, slovensko manjšino na avstrijskem Koroškem. Tako se zdi, da postaja danes avstrijska Koroška s slovensko

manjšino kot žrtvijo vse bolj žalostno žarišče evropskega antihumanizma. Ob zadnjem sklepu avstrijskih parlamentarnih strank, ki so se iz očitnih pragmatičnih interesov vdale takšnim pritiskom in sklenile, da vas na »poseben način« preštejejo, se spominjamo, kako so nas Slovence že med zadnjo vojno »na poseben način« preštevali in vam zato sporočamo, da podpiramo vsakršen vaš korak zoper to preštevanje — toliko bolj, kolikor bolj odločen bo.

IZJAVA SDS O POLOŽAJU SLOVENSKE MANJŠINE V ITALIJI

Slovensko slavistično društvo je na svojem občnem zboru 29. septembra 1974 v Ljubljani pretreslo položaj slovenščine na

slovenskem etničnem ozemlju. Pri tem je med drugim ugotovilo tudi to, da se prav zadnji čas kopičijo ukrepi, ki ožijo javno

funkcijo slovenskega jezika med slovensko manjšino v Italiji; gre za ukinitve enega izmed razredov na slovenski strokovni šoli v Trstu, dveh letnikov podobne šole v Gorici, sistematično in zadnje čase tudi uradno poudarjeno zapostavljanje slovenščine v Benečiji, eksistencialno negotovost SNG v Trstu in podobno. SDS meni, da je ena temeljnih postavk demokracije — tudi zahodnoevropske — da zagotavlja tako posamezniku kakor etnični skupnosti možnost javnega življenja v materinščini — in

da torej prej omenjeni postopki nikakor ne morejo biti izkaznica resnične demokratičnosti italijanske družbe. Zato SDS od italijanske demokratične javnosti in od organov oblasti pričakuje, da bodo ustrezne težnje preprečili in akte preklicali in s tem slovenski manjšini v Italiji omogočili življenjske pogoje, ki bodo v skladu z najbolj odprto mejo v Evropi. Trenutno stanje slovenske manjšine v Italiji, zlasti v Slovenski Benečiji in na Goriškem, je žal še daleč od tega.

ZAPISNIK 1. SEJE ČASOPISNEGA SVETA JiS

Seja je bila 19. 9. 1974 na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Iz delegacije družbeno interesnih skupnosti so se je udeležili doc. dr. Marjeta Vasič za ZZB NOV SRS, prof. France Vurnik iz slovenskega pisateljskega društva, prof. Jože Munda iz slovenskega bibliotekarskega društva, Marija Smolič iz ljubljanskega študentskega združenja ter prof. Mira Medved in prof. Pavle Vozlič iz SDS; iz delegacije uredništva in sodelavcev pa doc. dr. Breda Pogorelec, prof. Berta Golob, asistent Jože Koruza, tehn. urednik Ivo Graul in doc. dr. Matjaž Kmecl.

1. Kot prvi (tehnični) sklicatelj sestanka je odgovorni urednik JiS Kmecl najprej na kratko interpretiral določila novega zakona o javnem obveščanju in pravila SDS v zvezi s formiranjem in nalogami časopisnega sveta.

2. Člani sveta so za svojo predsednico izvolili doc. dr. Marjeto Vasič. Obenem so sklenili obvestiti RK SZDL SRS, ki naj bi prav tako delegirala svojega predstavnika v svet, da se je svet zaradi obveznosti do zakonskih določil že formalin in da naj bi RK SZDL SRS vendarle čim prej vanj poslala svojega delegata (skladno z izdajateljskim aktom).

3. Časopisni svet je pod vodstvom nove predsednice potrdil obstoječe uredništvo.

4. Tehnični urednik Ivo Graul je poročal o gmotnem stanju revije: 2600 izv. naklade, 2446 naročnikov, od teh 875 dijaških in študentskih, za katere skrbi 19 poverjenikov; revijo pošiljamo po vsej Evropi in v

različna znanstvena središča v Ameriki in Aziji. Podpirata jo z denarno subvencijo okrog 98.000 din KSS in RIZ SRS; lastna finančna realizacija iz naročnine je lansko leto dosegla približno 80.000 din. S tem je revija doslej shajala, prav zdaj pa so se tiskarski stroški naglo in skoraj stoodstotno zvišali. Da bi se izognili prehudim zagatim, ki od tod preti, je svet sklenil:

a) zvišati naročnino na 6 din za številko oziroma 48 din za letnik (doslej 40 din), za študente na 24, za inozemstvo na 100 din (zamejskim Slovincem je revija dostopna po »domačih« cenah);

b) ev. nameniti zadnji dve strani platnic oglasov.

5. Glede vsebinske zasnove in njene realizacije je svet menil, naj bi revija nekaj več mislila na dijaške in študentske naročnike (vendar ne na račun strokovne ravni); naj bi še jasneje izražala konceptualno razliko do Slavistične revije; naj bi smiselno gojila tematizirane številke, vendar zmerno — podobno velja za »jubilejne« zapise, ki so predvsem smiselni s strokovnega, bio-bibliografskega vidika; časopis naj intenzivneje spremlja kulturo javnega jezika.

6. Glede na ugotavljanje zahtev in potreb najširšega kroga naročnikov naj uredništvo v dogledni prihodnosti misli na ustrezno anketo med naročniki.

7. Svet je sklenil, da se bo po izidu nekaj novih števil ponovno sestel in se posvetil zlasti vsebinskim vprašanjem časopisa.

Zapisnik sestavil
Matjaž Kmecl

Predsednica ČS JiS
doc. dr. Marjeta Vasič

X. SEMINAR SLOVENSKEGA JEZIKA, LITERATURE IN KULTURE

X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture je bil na ljubljanski filozofski fakulteti od 1. do 13. julija 1974. Organizacijskemu odboru na Oddelku za slovanske jezike in književnosti je to pot predsedoval prof. dr. Tine Logar, ki je bil že tudi prvi predsednik tega odbora pred desetimi leti; tajnica je bila prof. Alenka Logar-Pleško.

Udeležba. Seminarja se je udeležilo 121 slavistov — študentov, učiteljev, kulturnih delavcev, univerzitetnih predavateljev in profesorjev ter okrog 30 znanstvenih delavcev iz Avstrije, Bolgarije, ČSSR, Francije, Italije, Kanade, Madžarske, NDR, ZRN, Nizozemske, Poljske, Romunije, SZ, Švedske, Velike Britanije, ZDA in iz drugih jugoslovanskih republik; pomembna je bila udeležba zamejskih Slovencev, posebno z avstrijskega Koroškega in iz Beneške Slovenije.

Predavanja in lektorati. Predavanj je bilo 20, praviloma po dve na dan, tematika raznovrstna (jezikoslovna, literarna, splošno kulturna), večji poudarek je bil le na snovi in problemih našega NOB, nanj se je vezala tudi ekskurzija, ki je med drugim obsegala tudi obisk Bolnice Franje (na vse goste je napravila globok vtis). Organizatorji so se s tem hoteli oddolžiti spominu tisočev slovenskih partizanov, ki so dali svoja življenja za osvoboditev slovenskega naroda izpod fašistične tiranije. — Lektorat slovenskega jezika je potekal v 11 skupinah, diferenciranih glede na stopnjo znanja udeležencev in glede na njihovo strokovno usmerjenost (jezikoslovci, literarni zgodovinarji, začetniki, stilisti ipd.). Vodili so jih zvečine člani Oddelka za slovanske jezike in književnosti in nekateri drugi profesorji slavisti. — Razen tega pa je bil kot že vrsto let nazaj še poseben fakultativen lektorat iz etimologije ter historične gramatike in dialektologije slovenskega jezika za udeležence lingviste; zanimanje zanj je bilo med delom udeležencev veliko.

Popoldanski in večerni program ni bil preobložen, kljub temu pa je pomembno prispeval k vsebinski obogatitvi X. seminar-

ja, zlasti k seznanjanju gostov z našim kulturnim ambientom pa tudi z lepotami Ljubljane in Slovenije.

Publikacije. Poleg nujnih organizacijskih publikacij (prospekt, program, novoletna čestitka) je bilo izdanih tudi dvoje zbornikov: 1. Predavanja na X. seminarju (190 strani); 2. informativni zbornik Slovenski jezik, literatura in kultura (324 strani); seminarju bo kot splošna temeljna informacija o slovenskem jeziku, literaturi in kulturi služil kakšnih 5 let, zato je bil natisnjen v več tisoč izvodih. — Organizacijski odbor je želel z njim postati bolj svoboden pri izbiranju tematike za predavanja na naslednjih seminarjih — da bodo lahko poslej bolj specifična, podrobnejša, saj bodo vse temeljne informacije udeležencem dostopne v omenjenem priročniku.

Sklep. Jubilejni X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture je bil uspešen: vednost o slovenskem narodu in njegovi kulturi se je z njim znova razširila izven naših meja — številni tuji slavisti so bili s slovensko poletno šolo zadovoljni v organizacijskem in vsebinskem pogledu. — Mnogo so k takšnemu uspehu mimo neposrednih organizatorjev pripomogli še Izobraževalna, Kulturna in Znanstveno raziskovalna skupnost SRS ter Komisija za manjšinska vprašanja pri RK SZDL SRS kot plačniki stroškov, pokrovitelj rektor ljubljanske univerze akad. prof. dr. Janez Milčinski, dekan filozofske fakultete prof. dr. Jancz Stanonik, predsednik Skupščine mesta Ljubljane inž. Tone Kovič, sekretarka za prosveto in kulturo SRS tov. Ela Ulrih-Atena, samostojna svetovalka pri republiškem sekretariatu za prosveto in kulturo prof. Breda Cajhen, pa Slovenski oktet in vodstvo Narodne galerije, tiskar ni Delo in Ljudska pravica, vsi predavatelji, lektorji, sodelujoči študentje slavistike, tehnično osebje ljubljanske filozofske fakultete in vrsta drugih.

Po desetih letih vztrajnega in resnega dela je ljubljanska poletna šola slovenskega jezika, literature in kulture danes brez dvoma eden najuspešnejših razširjevalcev znanja o slovstvu v mednarodni javnosti.

V OCENO SMO PREJELI

Od Facoltà di magistero dell'università di Padova

Cavaion, Danilo: N. S. Leskov, Saggio critico; G. C. Sansoni Editore Firenze, 1974; 251 str.

Založba obzorja iz Maribora

Kramberger, Marjan: Fant (po sledovih romana), 1973; 168 str.

Rupel, Dimitrij: Čas v njej rabelj hudi, 1974; str. 1—18, 67—158, 244—258, 511—518 + 1.

Pahor, Boris: Varno naročje, Izbrane novele in črtice; spremna beseda Jože Mahnič, 1974; 259 str.

Gaborovič, Nada: Zvezdni prah, 1974; 264 str.

Zupan, Vitomil: Angeli, ljudje, živali; (Barbara Nives), spremno besedo je napisal Taras Kermauner, 1974; 130 str.

Levstik, Vladimir: Gadje gnezdo, ur. in spremno besedo napisal Bruno Hartman, il. Janez Vidic; Iz slovenske kulturne zakladnice 15, 1974; 198 str.

Mrak, Ivan: Razsulo Rimljanovine, tragedija; spremno besedo napisal Taras Kermauner, 1974; 96 str.

Zagoričnik, Franci: Fusnota, Znamenja 44, 1973; 122 str.

Poniž, Denis: Slovenski jezik, literatura, računalniki, Znamenja 45—46, 1974; 162 str.

Slana, Miroslav-Miros: Podlasica in drugi jaz, 1974; 71 str.

Partljič, Tone: Volk na madridskih ulicah (nekaj kratke proze), 1974; 144 str.

Jančar, Drago: 35⁰, 1974; 128 str.

Mevlja, Dušan: Vonjave minljivosti, 1974; 52 str.

Medved, Andrej: Ogenj, ogenj pada! 1974; 120 str.

Švajncer, Janez: Naravnost in naokoli, Zgodba o poklicu po hitrem postopku, 1974; 276 str.

Mestno gledališče ljubljansko, Ljubljana

Predan, Vasja: Sinočnje premiere, Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega 62, 1974; 352 str.

Založništvo tržaškega tiska d. d., Trst

Pirjevec, Marija: Srečko Kosovel — aspetti del suo pensiero e della sua lirica, 1974; 93 str.

Prostor in čas, Ljubljana

Gspan, Alfonz: Neznani Srečko Kosovel, Neobjavljeno gradivo iz pesnikove zapuščine ter kritične pripombe h Kosovelove mu Zbranemu delu in Integralom, Posebni odtis iz revije Prostor in čas 1973(V), 8—12, 1974; 118 str.

Narodna in študijska knjižnica v Trstu

Letopis za leto 1971, 1972; 52 str.

Karlova univerza v Pragi

Acta Universitatis Carolinae, Philologica 2—4, Slavica Pragensia XIV, 1972; 362 str.

Vsem naročnikom, ki so že poravnali letošnjo naročnino, se za prijaznost najlepše zahvaljujemo. Obenem želimo vsem bralcem zadovoljno novo leto 1975!